

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra asijských studií

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Obchodní vztahy Vítkovických železáren Klementa Gottwalda
n. p. s Čínskou lidovou republikou v letech 1949-1961

Business relations between the Klement Gottwald's Vítkovice Ironworks
and the People's Republic of China in years 1949-1961

OLOMOUC 2020, Bc. Magdaléna Chlebounová

vedoucí diplomové práce: Bc. Martin Lavička, M.A.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Obchodní vztahy Vítkovických železáren Klementa Gottwalda n. p. s Čínskou lidovou republikou v letech 1949-1961“ vypracovala samostatně a s použitím uvedené literatury a pramenů.

V Olomouci, dne 5. 5. 2020

Bc. Magdaléna Chlebounová

Anotace

Diplomová práce se zaměřuje na analýzu obchodních vztahů Vítkovických železáren Klementa Gottwalda n. p. s Čínskou lidovou republikou v letech 1949-1961. Práce sleduje vývoj obchodní spolupráce a změny v poptávaném zboží v padesátých letech dvacátého století a dopady čínsko-sovětské ideologické roztržky na vzájemnou spolupráci železáren a Čínské lidové republiky počátkem let šedesátých.

Klíčová slova

Československý zahraniční obchod, Vítkovické železárny, Čínská lidová republika, čínsko-sovětská ideologická roztržka, obchodní vztahy

Abstract

This diploma's thesis focuses on analysis business relations between the Klement Gottwald's Vítkovice Ironworks and the People's Republic of China in years 1949-1961. The work describes business relations development and changes in the commodities demands in the 1950s and the impact of the Sino-soviet split in the mutual business relations during early 60s.

Keywords

Czechoslovakia's foreign trade, Vítkovice Ironworks, the People's Republic of China, Sino-soviet split, Business relations

Poděkování

Touto cestou bych chtěla poděkovat všem, kteří měli trpělivost poslouchat mé nekonečné monology nejen o kuličkových ložiscích a fungování válcovny tlustých plechů. Velké díky také patří vedoucímu mé práce Martinu Lavičkovi, který mi vždy ochotně poradil, jak v práci dále postupovat.

Obsah

Ediční poznámka.....	6
Seznam použitých zkratk 7	7
Úvod a metodologie	8
1. Československo-čínské vztahy 1949-1960.....9	9
1.1 Obchodní a technická spolupráce ČSR A ČLR.....10	10
1.2 Kulturní spolupráce.....15	15
2. Čínsko-sovětská ideologická roztržka a ochlazení vztahů po roce 1960 18	18
2.1 Úloha Sovětského svazu v Korejské válce.....18	18
2.2 Nikita Chruščov a 20. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu 21	21
2.3 Polská a maďarská krize roku 1956.....23	23
2.4 Velký skok vpřed v letech 1958-1962 24	24
3. Vítkovické železárny Klementa Gottwalda n. p. a ČLR v letech 1949-1961.....28	28
3.1 Výstavba tepelných elektráren v Čínské lidové republice 29	29
3.2 Hutní kombinát, válcovna tlustých plechů a další projekty 35	35
3.2.1 Specifikace hutního kombinátu Hunan.....37	37
3.2.2. Technické problémy v projektu a jejich řešení.....38	38
3.2.3 Obhajoba projektu válcovny tlustých plechů v ČLR roku 1961 41	41
3.3 Odvolání zakázek pro ČLR 46	46
3.4 Aplikování poznatků z čínských hutních závodů 47	47
3.5 Čínské delegace ve VŽKG a propagace projektů pro ČLR 48	48
Závěr.....	50
Resumé	52
Zdroje	54
Zdroje k obrázkům.....	62

Ediční poznámka

V práci je k přepisu čínských jmen použita transkripce pinyin. U běžně používaných názvů měst (Peking, Šanghaj) či jmen (Čankajšek, Kuomintang, Chruščov) je použita česká verze přepisu. V archivních materiálech se názvy měst nebo osob často vyskytovaly bez transkripce. Pokud z archivních pramenů jednoznačně nevyplývalo, o jaké město či jméno osoby se jedná, byl ponechán přepis ve formě, v jaké se vyskytoval v archivních dokumentech. Při použití přímých citací byl název ponechán v originální verzi s poznámkou obsahující transkripci pinyin, a pokud to situace vyžadovala, tak čínské znaky.

Seznam použitých zkratk

ČLR	Čínská lidová republika
ČSR	Československá republika
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
KSSS	Komunistická strana Sovětského svazu
VHHT	Vítkovické horní a hutní těžířstvo
VŽKG	Vítkovické železářny Klementa Gottwalda
ZVIL Plzeň	Závody V. I. Lenina Plzeň
SM pec	Siemensova-Martinova pec
NSR	Německá spolková republika
ZKL	Závod kuličkových ložisek

Úvod a metodologie

Vítkovické železárny jsou ve vědeckých kruzích, alespoň co se týče vzájemných obchodních vztahů s Čínskou lidovou republikou (ČLR), prozatím nezmapovanou oblastí. Knižní publikace, věnující se historii obchodních vztahů Československa s ČLR, většinou zmiňují jiné velké podniky, ať už se jedná o Zbrojovku Brno, nebo Škodovy závody v Plzni. Domnívám se však, že by se Vítkovické železárny se svou dlouholetou historií a významem pro rozvoj těžkého průmyslu v Československu neměly upozdat. Již ve své bakalářské práci jsem se věnovala počátkům obchodních vztahů Vítkovických železáren s Čínou, a to přibližně do doby vzniku Čínské lidové republiky. Tato diplomová práce v jistém smyslu navazuje na má předchozí zjištění, avšak zaobírá se jiným časovým obdobím, a to padesátými léty a počátkem let šedesátých. V tomto období vzkvétají a následně se zcela ochlazují vztahy mezi Sovětským svazem a Čínskou lidovou republikou, což výrazně ovlivnilo i politiku Československa. V práci jsem využila odbornou literaturu a primární zdroje nalezené v archivech Vítkovických železáren a Ministerstva zahraničních věcí České republiky. Informace jsem hledala převážně ve fondu Teritoriální odbory 1949-1959 a v navazujících rocích. V práci mapuji, jak se tento politický rozpor obou států dotkl obchodních vztahů Vítkovických železáren Klementa Gottwalda n. p. s ČLR.

Práce je rozdělena do tří částí. První část se zabývá stručným vývojem vzájemných vztahů Československa s Čínskou lidovou republikou v padesátých letech. Měla by čtenáři nastínit, jak se vzájemná spolupráce uskutečňovala a jak tehdejší Československo vnímalo Čínskou lidovou republiku. Druhá část shrnuje a podrobněji vysvětluje události, které mohly být příčinou ochlazení vztahů mezi Sovětským svazem a ČLR (konflikt se též nazývá čínsko-sovětská ideologická roztržka). Třetí část se již zabývá samotnými Vítkovickými železárnami a jejich obchodními vztahy s ČLR. Představuje vývoj a změny v poptávce po zboží Vítkovických železáren ze strany ČLR a čím byly tyto změny způsobeny. Hlavním cílem této práce je zjistit, zda v tomto období nastal, v souvislosti s rozvojem diplomatických vztahů Československa a ČLR, rozvoj i v oblasti obchodu. Jak vypadala obchodní jednání mezi Vítkovickými železárnami a čínskou stranou a jak byly vzájemné obchodní vztahy ovlivněny následnou čínsko-sovětskou ideologickou roztržkou.

1. Československo-čínské vztahy 1949-1960

V červnu roku 1949, ještě před slavnostním vyhlášením Čínské lidové republiky (ČLR), publikoval čínský vůdce Mao Zedong článek k výročí 28 let od založení Komunistické strany Číny s názvem „O demokratické diktatuře lidu¹“. Jedním z hlavních bodů uveřejněného článku bylo vyzdvižení úlohy Sovětského svazu, jakožto bojovníka proti imperialismu, vítězství komunismu ve Velké říjnové revoluci a jeho důležitá úloha v ukončení druhé světové války. Z článku vyplývá přesvědčení Mao Zedonga, že pro čínský ekonomický i politický růst je nutné se „přiklonit k jedné straně²“ [1]. Touto jednou stranou byla myšlena strana Sovětského svazu. V článku vyslovil důvěru tomuto státu a ostatním zemím světa naznačil, jakým směrem se v budoucnu bude ubírat vnitřní i mezinárodní politika ČLR. Ta se vymezila proti „imperialistickým“ Spojeným státům americkým a přiklonila se k jedné straně, a to k politice Sovětského svazu [1].

Čínská lidová republika byla Mao Zedongem slavnostně vyhlášena 21. září 1949 a téměř okamžitě ji jako samostatný stát uznal právě Sovětský svaz. Protože tehdejší Československá republika (ČSR) byla od roku 1948 jedním ze členů východního bloku vedeným Sovětským svazem, byla mezi prvními, kteří nově vzniklé Čínské lidové republice poblahopřáli. 23. září 1949 zaslal Ústřední výbor Komunistické strany Československa do ČLR blahopřejný telegram: „Blahopřejeme k vyhlášení Čínské lidové republiky a posíláme jménem Československého pracujícího lidu vřelé pozdravy a přání zdárné práce Politickému poradnímu shromáždění Číny. [...] Vaše vítězství je vítězstvím celé jednotné fronty pod vedením velkého Sovětského svazu, která zajišťuje národům mír a svobodu.“ [2] 6. října 1949 pak Československo vypovědělo diplomatické styky s kuomintangskou vládou Čankajška na Taiwanu a navázalo diplomatické styky s nově vzniklou Čínskou lidovou republikou pod vedením Mao Zedonga [3].

Počátkem padesátých let začalo zlaté období čínsko-sovětských vztahů, které také významně a pozitivně ovlivnilo československo-čínské vztahy, ať už na úrovni obchodní, politické, či kulturní. Vzájemná spolupráce Sovětského svazu a Čínské lidové republiky neměla dlouhé trvání, původní bratrské vztahy byly zpřetrhány počátkem šedesátých let. Změna a ochlazení dříve přátelských vztahů byla především reakcí na ideologické a politické odcizení Čínské lidové republiky a Sovětského svazu. Události, které mohly mít vliv v narůstající vzájemné krizi popisují v druhé kapitole této práce.

---

¹ Čínsky: 论人民民主专政, pinyin: lùn rénmín mínzhǔ zhuānzhèng

² Čínsky: 一边倒, pinyin: yībiāndǎo

1.1 Obchodní a technická spolupráce ČSR A ČLR

Politika Čínské lidové republiky v padesátých letech se distancovala od „nepřátelských kapitalistických“ států (myšleny byly země západní Evropy a Spojené státy), a také od Japonska, se kterým po druhé světové válce stále neměla dobré vztahy. Z tohoto důvodu se většina pomoci a čínského zahraničního obchodu, který byl pro nově vzniklý stát nutností, neboť se nacházel v období po občanské válce a v žalostné hospodářské situaci, soustředil na Sovětský svaz a jeho satelity. Mezi satelitní státy Sovětského svazu patřilo také Československo, které bylo, co se týče východního bloku, na vysoké technické úrovni. 14. února 1950 uzavřel Sovětský svaz s Čínskou lidovou republikou Smlouvu o přátelství, spolenectví a vzájemné pomoci, ve které byla mimo jiné přislíbena ekonomická pomoc Sovětského svazu Čínské lidové republice [4]. Samotná první obchodní smlouva mezi ČLR a Československem na sebe nenechala dlouho čekat a byla slavnostně podepsána 14. června 1950 [2]. Ačkoliv se jednalo o rovnoprávnou smlouvu, v praxi šlo spíše o pomoc Československa ČLR, které do ní v rámci spolupráce a pomoci vysílalo své pracovníky, poskytovalo technické plány a výkresy, čímž hojně pomáhalo rozvíjet její těžký průmysl [5]. Čínský zahraniční obchod se uskutečňoval podle schváleného plánu čínské Státní plánovací komise, na jehož plnění také dohlíželo čínské Ministerstvo zahraničního obchodu [6]. V počátcích vztahů se jednalo o krátkodobé, jednorocní smlouvy, než byla vyjednána dlouhodobá dohoda. ČLR do Československa podle smluv exportovala především vybrané nerostné suroviny a produkty potravinářského a textilního průmyslu. Naopak do ČLR se z Československa vyvážely stroje a strojní zařízení pro těžký průmysl [7]. V druhé polovině padesátých let bylo Československo třetím nejdůležitějším čínským obchodním partnerem (obchod s Československem tvořil 4,5 % z jejího celkového objemu zahraničního obchodu [8]), což bylo způsobeno právě velmi dobrými politicko-ideologickými vztahy mezi Moskvou a Pekingem. ČLR se také nemohla kvůli své ideologii obrátit o pomoc na západní mocnosti, aby neztratila svou tvář, tudíž byla ve výběru obchodních partnerů značně limitována. 6. května 1952 byla slavnostně podepsána dohoda o vědecko-technické spolupráci mezi Československou republikou a Čínskou lidovou republikou, ve které se její zástupci dohodli, že „[...] budou napomáhat rozvoji spolupráce v oblasti vědy a techniky obou zemí vzájemnou výměnou materiálů a zkušeností, týkajících se průmyslové výroby.“ [9] Pro dohled na plnění a plánování této dohody byla ustanovena Smíšená československo-čínská komise vědecko-technické spolupráce, jejíž zasedání se uskutečňovala každý rok střídavě v Československu a v ČLR [9]. První zasedání

komise se konalo v Pekingu od 13. května do 24. června 1953 [10]. 6. května 1952 byla také podepsána nová ujednání o poštovních službách a o telekomunikačních stycích mezi Československem a ČLR [11]. Ve stejném roce byl také podepsán dodatkový protokol o přímém leteckém spojení do Číny přes území Sovětského svazu na lince Praha-Peking, které provozovala sovětská letecká společnost Aeroflot [12]. 16. července 1952 také připlul do čínského přístavu ve městě Tianjin první československý zaoceánský parník Republika, o jehož příjezdu pochvalně referoval i čínský tisk [13].

Ze zprávy zabývající se plněním dohody o vědecko-technické spolupráci z roku 1953 se dozvídáme, že čínská strana usilovala o pomoc Československa na projektech v oblasti těžkého průmyslu. Ať už šlo o celé stavební a technické plány nových elektráren, cementáren, nebo o klíčové informace k vylepšení technologie zpracovávání oceli [10]. Československo podle této zprávy do roku 1953 vyslalo do ČLR pět expertů z oboru těžkého strojírenství, tři koželužské odborníky a přímo na místě byli vyškoleni čtyři čínští radiotechnici [10]. V rámci přátelské pomoci byla československou vládou schválena podpora při zavádění výroby energetických zařízení (zahrnovala poskytnutí podkladů pro výrobu turbín, kotlů, generátorů elektrického proudu apod.) [14]. Také bylo schváleno vyslání dalších osmi československých odborníků, kteří měli v rekonstrukci a v zavádění energetických zařízení pomáhat přímo v ČLR [14]. Další důležitou položkou v tehdejších obchodních vztazích byla dodávka vojenského materiálu (převážně se jednalo o náboje, ale i trhavinu), která měla posloužit čínským jednotkám v Korejské válce, která se uskutečnila v letech 1950-1953 [15]. Obchod Československa s ČLR nadále vzrůstal. Do ČLR se však z Československa vyváželo technicky vyspělejší a kvalitnější zboží, než se z Číny dováželo. [16]. Rozdíl byl i v sortimentu importovaného zboží. Čínské výnosy ze zemědělství byly v té době značně nepředvídatelné, neboť se na čínském území střídala období dobré a špatné sklizně. Nebylo proto nikdy zcela jisté, zda čínská strana dodrží domluvené obchodní kvóty [17].

Ze zprávy generálního konzula Československé republiky v Šanghaji, která dorazila na Ministerstvo zahraničních věcí v Praze v roce 1954, je možné vyčíst informace o dalších objednávkách strojírenského materiálu pro ČLR. Roku 1954 byl lodí Julius Fučík do Číny přivezen mimo jiné materiál pro výrobu parní turbíny (hřídele) a elektrického generátoru, jakožto pomoc Československa rozvoji čínského průmyslu [18]. Československo také poskytlo výkresy pro vertikální elektrickou žíhací pec, bez kterých by nebylo možné vyrobit již ryze čínské hřídele do parních turbín elektrických

elektráren. V ČLR se v té době žádná podobná pec nevyskytovala, a proto bylo poskytnutí těchto výkresů klíčovým bodem pro další rozvoj čínského průmyslu [18].

Z archivního seznamu zboží, které mělo Československo dodat do ČLR v roce 1955, se dá vyčíst struktura vyváženého a dováženého zboží. Převážnou část vývozu z Československa nadále tvořily součásti strojů těžkého strojírenství a další materiály používané v tomto odvětví (např. šlo o 173 tun profilové oceli, 18 tun svářených trubek, 1 434 tun neušlechtilých výkovek, 54 soustruhů, příslušenství ke kotlům, turbínám, generátorům apod.) [19]. Z Československa měly být dále dodány např. 2 lokomotivy s příslušenstvím, 799 nákladních automobilů, 125 osobních automobilů. Z potravinářského sektoru mělo Československo dodat 15 tisíc tun cukru nebo 14 tun českého chmele [19]. Naopak ČLR se zavázala dodat do Československa převážně nerostné suroviny, které Československo potřebovalo k dalšímu zpracování v těžkém průmyslu (jednalo se např. o 310 tisíc tun železné rudy, 500 tun cínu, 600 tun wolframové rudy apod.). Součástí dodávek měly být také potraviny a další zboží živočišného původu (např. 25 tisíc tun rýže, 30 tisíc tun sójových bobů, 350 tun čaje, či 65 tun hedvábné příze [19]). Z archivních materiálů je patrné, že Čínská lidová republika po svém vzniku mohutně rozvíjela industrializaci v zemi, aby dosáhla ekonomického pokroku. K rychlému nastartování průmyslu však potřebovala pomoc ve formě strojů, technických plánů a především know-how. Československo se také významně podílelo na rozšiřování, budování, či zvyšování výkonu čínských, převážně tepelných elektráren. Na těchto dodávkách se také významně podílely Vítkovické železářny Klementa Gottwalda n. p., které zajišťovaly do elektráren nejrůznější kotle (více v další části této práce). Ve vzájemných obchodních dohodách se čím dál více projevovала nevýhoda krátkodobých jednoročních smluv, které Československo nebylo schopno plnit v řádných termínech, jak dokazuje citace z dopisu adresovaném Ministerstvu zahraničních věcí: „Nutno však připomenout i to, že při jednáních s ČLR o uzavření obchodní dohody na r. 1955, se z čínské strany projevovala určitá zdrženlivost vůči našim nabídkám vyvolaná neplněním našich smluvních závazků z předchozích let a chronicky se opakujícím nedodržováním dodacích lhůt, což v mnohých případech narušovalo čínské straně plnění hospodářského plánu.“ [20] Čínská strana také velmi často požadovala dodávky speciálních strojů, které by si vyžádaly značné přesuny československé výroby, a naopak požadavky československé strany ohledně barevných kovů, olejnin a potravin čínská strana snižovala, nebo nebyla schopna je plnit. Problémy ohledně dodávek se vyskytovaly na obou stranách [20]. V roce 1955 také vrcholila První taiwanská krize, ve které se ČLR

v rámci kampaně „Určitě osvobodíme Taiwan“, snažila „osvobodit“³ ostrov od nadvlády Čankajška. Celá situace se stala ještě více nepřehlednou, když se do konfliktu vložily Spojené státy americké [21]. Tento válečný konflikt stál také za zdržením jednání o obchodní dohodě na rok 1955, protože bylo „[...] silně ovlivněno vyostřující se taiwanskou otázkou, která nutí vládu ČLR, v zájmu bezpečnosti země a úsilí o její sjednocení, věnovat zvýšenou pozornost průmyslovým odvětvím, která mají popřední význam pro obranu státu.“ [20]

Až do roku 1956 byly vzájemné obchodní zakázky, viz výše, plánovány pouze na jeden rok, neboť se stále nepodařilo uzavřít dlouhodobější dohodu. Protože převážnou část československého vývozu tvořil strojní materiál, jehož výroba byla časově náročná, usilovalo Československo o uzavření dlouhodobější dohody. Ta by zaručila, že československá strana dokáže plnit čínskou poptávku v maximální míře, rádně ji naplánovat a vyvarovat se nevídanému prodloužení dodacích lhůt [22]. První dlouhodobá obchodní dohoda o vzájemných dodávkách základního zboží mezi ČLR a Československem byla podepsána 4. července 1956 [23]. Dohoda byla uzavřena na pět let, a to na léta 1958 až 1962 [23]. V hlášení Československo-čínské komise pro vědeckotechnickou spolupráci k datu 16. 12. 1958 se dozvídáme, že vzájemná spolupráce ČLR a Československa fungovala bez problémů, stejně jako plnění dodávek na první rok dlouhodobé dohody. Československým společnostem se však stále nedařilo dodržovat termíny dodávek. Zpráva komise informuje, že i přes tyto nedostatky se pro Československo stále otevírají nové možnosti spolupráce, zejména šlo o využití technických poznatků z nově budovaných průmyslových objektů v ČLR, které by se daly využít ve výstavbě nových továren v Československu [24].

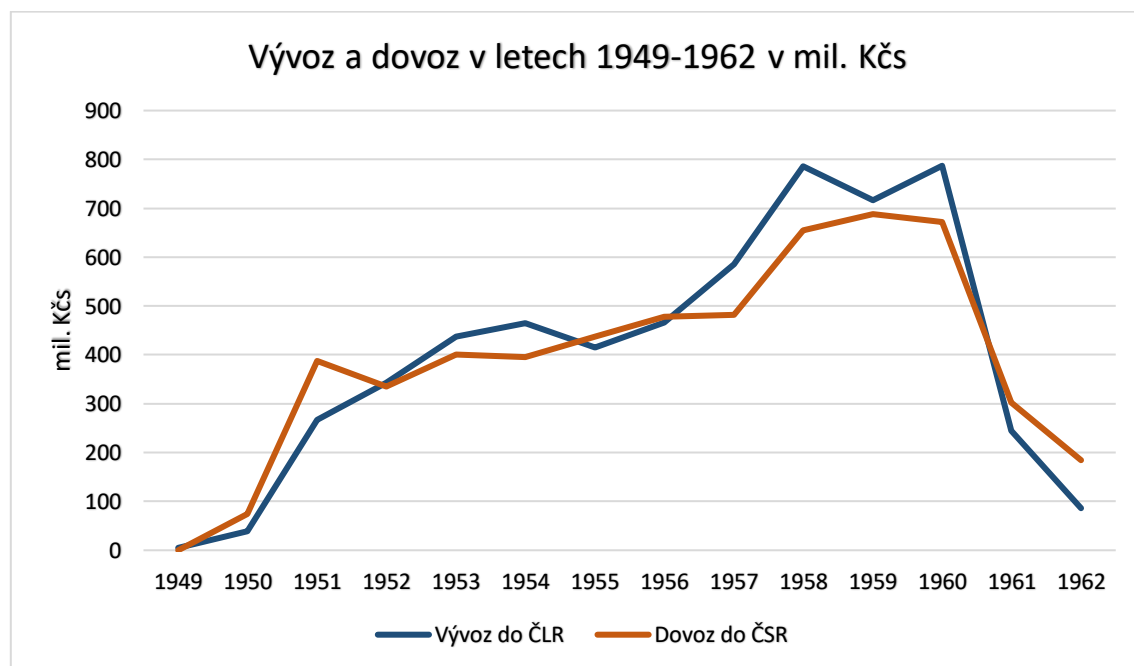
Vzájemné obchodní vztahy mezi Čínskou lidovou republikou a Československem negativně ovlivnil ideologický konflikt mezi ČLR a Sovětským svazem (o důležitých událostech, které mohly konfliktu napomoci podrobněji pojednává druhá kapitola). Jedním z důležitých milníků v konfliktu je rok 1956, kdy se konal 20. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu. Na něm sovětský vůdce Nikita Chruščov zkritizoval kult osobnosti svého předchůdce Stalina. Vzájemné vztahy se však reálně vyhrotily a rapidně ochladily až v roce 1960, kdy byl v ČLR vydán sborník statí „Ať žije leninismus“, který obsahoval kritiku politiky Komunistické strany Sovětského svazu [25]. Tato stať pobouřila Sovětský svaz natolik, že z ČLR stáhl veškerou svou pomoc a zmrazil s ní

---

³ Z pohledu ČLR je Taiwan její součástí, proto bylo nutno ostrov „osvobodit“ od čankajškovy nadvlády

vzájemné vztahy. V roce 1960 se proto uskutečňovala intenzivní komunikace mezi Ústředním výborem Komunistické strany Československa a čínskými autoritami, protože i další východoevropské komunistické strany byly náhlou změnou ve vztazích mezi Sovětským svazem a ČLR zmateny [16]. Většina dodávek z Československa do ČLR byla následně zastavena a další projekty ukončeny. Toto opatření se také negativně dotklo Vítkovických železáren Klementa Gottwalda n. p., které se měly v ČLR podílet na stavbě nového hutního kombinátu, viz třetí kapitola.

V následujícím grafu je vyobrazen vývoj vývozu zboží z Československa do ČLR a dovozu z ČLR do Československa od roku 1949, kdy vznikla Čínská lidová republika, do roku 1962, kdy doznávaly následky československého zákazu vývozu zboží pro ČLR. Celková cena vývozního a dovozního materiálu v grafu je v milionech Kčs. Vidíme, že po vzniku ČLR v roce 1949 vzájemné hodnoty vývozu a dovozu v souvislosti s uzavíráním prvních krátkodobých dohod postupně stoupaly. Velký až skokový nárůst byl zaznamenán v roce 1958, který byl právě prvním rokem plnění dlouhodobé vzájemné obchodní dohody mezi ČSR a ČLR na roky 1958-1962 podepsané v roce 1956. Na přelomu let 1960 a 1961 byl československou vládou vydán pokyn pozastavit, a nakonec zcela ukončit veškeré obchody s ČLR. To se v grafu projevilo propadem vývozu i dovozu až v roce 1961. Sestupný trend nadále pokračoval i v roce 1962, avšak vzájemná bilance stagnovala v minimálních hodnotách.

Graf. č. 1. zdroj: Historická statistická ročenka ČSSR, str. 322-323

Náhlé zastavení dodávek zboží těžkého průmyslu mělo také negativní dopad na československé společnosti, které musely výrobu zastavit a pro již vyrobené, mnohdy specifické součástky neměly odběratele [16]. Po roce 1960 se v československých médiích (převážně o Rudé právo) objevuje mnoho článků, které odsuzují politiku ČLR. V článcích se povětšinou uvádí, že ČLR si v posledních letech začala nesprávně vykládat marxisticko-leninistické principy a nedbala na rady Komunistické strany Sovětského svazu [26]. Z dříve velmi přátelské země se v očích veřejnosti začala ČLR prezentovat jako jeden z úhlavních nepřátel socialistického tábora.

Obchodní a kulturní spolupráce znovu začala vzkvétat, ale ne takovou měrou jako v padesátých letech, až v polovině sedmdesátých let a následně po ekonomických reformách Deng Xiaopinga roku 1978 [27].

1.2 Kulturní spolupráce

Další důležitou dohodou podepsanou 6. května 1952 byla vzájemná dohoda o kulturní spolupráci, která odstartovala bohatou výměnu v kulturní i vzdělávací oblasti. V Československu se proto počátkem padesátých let rapidně zvýšilo povědomí o čínské historii a kultuře. Základ pro tuto spolupráci položila kulturní delegace, která se do ČLR vypravila v lednu 1951 [28]. Delegace byla vedena jedním z nejznámějších sinologů Jaroslavem Průškem. Ačkoli byl Jaroslav Průšek Komunistickou stranou Československa později kritizován za malou politickou angažovanost celé akce, v ČLR delegace zapůsobila dobrým dojmem [28]. Zpět do Československa vrátila společně s několika desítkami tisíc čínských svazků a knih, které významně napomohly k rozvoji sinologie u nás [28]. Pokud jde o popis života v tehdejší Číně českými autory, kteří ji osobně navštívili v padesátých letech, je nutné ho brát se značnou rezervou. Čeští zástupci cestující do ČLR byli mnohdy součástí kulturních delegací, jejíž program byl předem pečlivě vybrán a naplánován. Výsledné dojmy z celé cesty a ČLR jako celku proto mohly být značně zkreslené. Nemohlo se totiž stát, aby cizinec viděl například krutou realitu života obyčejných Číňanů na venkově [29].

Jednou z klíčových kulturních akcí prezentujících Československo bylo koncertní turné Armádního uměleckého souboru Víta Nejedlého v Čínské lidové republice. Turné se uskutečnilo během srpna až listopadu 1952, a to na pozvání velitele Čínské lidové osvobozené armády generála Zhu Deho [30]. Dohromady cestu do ČLR podniklo 263 lidí. Kromě umělců se cesty zúčastnili i významní představitelé Československa. Například tajemník Ústředního výboru komunistické strany Československa Oldřich

Černík, velvyslanecký rada Augustin Palát nebo ministr zahraničních věcí Václav David. Z tlumočnicků se zájezdu účastnila např. Dana Kalvodová, která je v sinologických kruzích považována za významnou překladatelku [30]. Turné Armádního uměleckého souboru Víta Nejedlého mělo jednoznačnou úlohu – utužit československo-čínské vztahy. V Čínské lidové republice měla vystoupení souboru velký ohlas a představení se zúčastnily i významné osobnosti čínské komunistické strany [30].

Další důležitou kulturní misí byla účast Státního souboru písní a tanců na slavnostním otevření průmyslové výstavy v Pekingu na jaře roku 1955. Z Československa byla vyslána 180členná delegace tanečníků a hudebníků. Dalšími členy delegace bylo také 6 československých výtvarníků a 2 fotografové [20].

V roce 1956 navštívil Československo náměstek předsedy vlády Zhu De, který se kromě účasti na zasedání Politického poradního výboru Varšavské smlouvy také 28. 1. 1956 zúčastnil prohlídky závodů Vítkovických železáren Klementa Gottwalda n. p. [31]. Poslední z důležitých zahraničních návštěv byla vojenská delegace maršála Peng Dehuaie roku 1959. Maršál Peng Dehuai byl po návratu do ČLR zbaven své funkce za svou kritiku čínské politiky, kterou se nebál vyslovit na svých zahraničních cestách [32].

V roce 1958 se vedoucí zastupitelských úřadů v Pekingu zúčastnili cesty po ČLR, která měla diplomatické představitele z různých zemí seznámit s politickými, hospodářskými a dalšími úspěchy Čínské lidové republiky. Ze zprávy o průběhu tohoto zájezdu z archivních zdrojů je možné udělat si představu o ČLR v tehdejších letech. Diplomaté mimo jiné navštívili první závod na výrobu traktorů v Luoyangu, který v ČLR pomohl vystavět Sovětský svaz. Ve zprávě o průběhu cesty se kromě podrobného popisu nejrůznějších míst a budovatelských úspěchů jednotlivých měst, vyskytuje i zmínka o „Kampani proti čtyřem škůdcům“, která v roce 1958 v ČLR probíhala. Cílem kampaně bylo vyhubit nebo rapidně snížit počty čtyř hlavních škůdců (krysy, vrabci, mouchy, komáři), kteří měli údajně velký podíl na menších výnosech v zemědělství. Jejím výsledkem však byl hladomor. A to kvůli přemnoženému hmyzu, který ztratil přirozeného predátora a zničil úrodu [33]. „Vynikajících úspěchů bylo v tomto roce dosaženo v Lo-jangu⁴ také v boji proti čtyřem škůdcům, kdy od 1. ledna bylo celkem zničeno 974 373 myší a hlodavců, 926 655 vrabců, 59 000 řinů⁵ much a larev a 5 700 řinů komárů. [...] Masová účast obyvatelstva na kampani a způsob jejího řízení velmi

---

⁴ Čínsky: 洛阳, pinyin: luòyáng

⁵ 1 řin (čínsky: 斤, pinyin: jīn) = 500 gramů

zapůsobily na účastníky zájezdu zvláště jako příklad ukázněnosti, uvědomění a skrytých obrovských sil v čínském lidu. “ [34] Dnes se zdá až neuvěřitelné, jak bylo čínské obyvatelstvo horlivé v boji proti těmto škůdcům. Další zmínkou ve zprávě jsou nástěnné noviny⁶, na kterých mohli občané vyjadřovat své připomínky, či kritiku. „Dělníci masově vyjadřují svoje kritické připomínky a různé návrhy v nástěnných novinách, které účastníci zájezdu na závodě shlédli.“ [34]

Po ochlazení vztahů Sovětského svazu s ČLR po roce 1960 je také ukončena bohatá kulturní spolupráce. Veškeré kontakty byly udržovány na minimálních hodnotách a vzájemná spolupráce se dále nerozvíjela.

---

⁶ Také nazývány noviny velkých znaků, či plakátové noviny (čínsky: 大字报, pinyin: dàzìbào)

2. Čínsko-sovětská ideologická roztržka a ochlazení vztahů po roce 1960

Přestože na začátku padesátých let situace na poli vzájemných vztahů Sovětského svazu s nově ustanovenou Čínskou lidovou republikou vyvíjela velmi příznivě, kvůli několika faktorům spolupráce později zanikla. Vzájemné menší neshody mezi státy se vyskytovaly již v počátcích vztahů, ale nevěnovala se jim přílišná pozornost [35]. Nakonec se v šedesátých letech vzájemná, převážně ideologická nedorozumění vyhroutil a celá situace vyústila v náhlé zmrazení vzájemných vztahů. Zásadní událostí, která vyznačila předěl ve vztazích a pravděpodobně odstartovala ideologickou roztržku, byl 20. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu v roce 1956. Na tomto sjezdu vystoupil s projevem sovětský vůdce Nikita Sergejevič Chruščov, ve kterém nevybíravě zkritizoval kult osobnosti a způsob vedení strany svého předchůdce Josifa V. Stalina. Zárodky konfliktu je možné vysledovat již dříve. Z čínské strany se, dle mého názoru, postoj k Sovětskému svazu začínal měnit v průběhu Korejské války a dále krátce po smrti Stalina v roce 1953. Už za Stalinova života nebyly vztahy mezi ním a Mao Zedongem ideální, ale stále se i přes vzájemné neshody udržovaly na přijatelné úrovni. Stalin v otázce čínské občanské války dokonce uvažoval o rozdělení Číny na dvě části. První by připadla Mao Zedongově vládě a druhá vládě Čankajška [36]. Usiloval také o to, aby se obě strany vzájemně dohodly [37]. Nakonec však neměl jinou možnost než přijmout vítězství Mao Zedongovy strany a vznik ČLR [37]. Po Stalinově náhlé smrti roku 1953 a zvolením jeho nového nástupce Chruščova začaly být ideologické neshody mezi Sovětským svazem a ČLR viditelnější, k čemuž přispěla i osobní antipatie mezi i Chruščovem a Mao Zedongem. Mao Chruščova sice oficiálně uznával jako vedoucí osobnost Sovětského svazu, ale později jeho politiku a činy kritizoval. Dokazují to pozdější projevy a články, např. „Více o historické zkušenosti diktátu proletariátu“, který vyšel v Renmin Ribao 29. prosince 1956. Proces vzájemného odcizení byl pozvolný. Velkou měrou k němu přispěly události Korejské války, dále proces destalinizace v Rusku⁷ a politika Velkého skoku vpřed v ČLR.

2.1 Úloha Sovětského svazu v Korejské válce

Korejský poloostrov nebyl počátkem padesátých let jednotný. Na severu byl ustanoven komunistický režim pod vedením Kim Irsena a na jihu režim pod vedením Li

---

⁷ Snahy ruské vlády o omezení negativních vlivů kultu osobnosti Stalina po jeho smrti [38]

Syn-mana. Kim Irsen věřil, že dokáže poloostrov sjednotit pod svou nadvládou, protože Li Syn-man nebyl u jihokorejského obyvatelstva příliš oblíben [39]. Ke zvládnutí nelehkého úkolu sjednocení Korejského poloostrova potřeboval Kim Irsen pomoc mocného souseda – Sovětského svazu a Čínské lidové republiky. Podle zpřístupněných archivních materiálů [40] o záměru sjednotit Korejský poloostrov už začátkem roku 1950 věděl Mao Zedong i Josif V. Stalin. Ani jeden se však nechtěl v budoucí válce na Korejském poloostrově příliš angažovat. Mao Zedong argumentoval tím, že je ČLR sama vyčerpaná po dlouholeté občanské válce a není zcela jednotná. Stalin se obával, že pokud by se Sovětský svaz zapojil do ozbrojeného konfliktu na Korejském poloostrově, mohl by vyvolat válku se Spojenými státy americkými [41]. Stalin se však nakonec nechal Kim Irsenem přemluvit poté, co byl ujištěn, že válka nebude trvat dlouho a výsledkem bude komunistické vítězství [42]. Stalin poskytl Kim Irsenovi veškerý potřebný vojenský materiál a 25. června 1950 překročila severokorejská armáda hranici s jižní částí Koreje. Sjednocení země pod komunistickou vládu Kim Irsena vypadalo nadějně až do chvíle, než se do války vložila koalice států vedená USA. Tato koalice pod záštitou Organizace spojených národů vyslala na jih Korejského poloostrova svá vojska. Američané i OSN se obávali rostoucí síly komunistického tábora, a proto se rozhodli v Koreji zasáhnout [42]. Ve chvíli, kdy byla severokorejská armáda složkami OSN zatlačena až k hranicím ČLR se Mao Zedong odhodlal na nastalou situaci reagovat vysláním čínských vojenských jednotek, které měly Severokorejčům pomoci. Tato pomoc s největší pravděpodobností nepramenila ze záměru pomoci Kim Irsenovi, ale spíše z obavy o bezpečnost vlastních hranic Čínské lidové republiky. Do Moskvy byl mezitím vyslán premiér Zhou Enlai a maršál Lin Biao, aby informovali Stalina o rozhodnutí vyslat na korejské území čínskou dobrovolnickou armádu. Získali jeho souhlas a podporu celé akce [43]. K tomu, aby čínská armáda vůbec mohla vstoupit do války, potřebovala pomoc Sovětského svazu při zajištění vojenské výbavy a krytí čínských jednotek ze vzdušného prostoru. Stalin čínskou delegaci ujistil, že se „pokusí poskytnout vzdušnou podporu pro tyto jednotky“ [42] a později na Mao Zedonga dokonce naléhal, že je nutné v Koreji zasáhnout. Nezmínil však, s jakou pomocí od Sovětského svazu mohou čínské jednotky počítat. [43] Pravděpodobně se i sám Stalin bál toho, že by v Koreji mohly zvítězit kapitalistické Spojené státy americké, které by se takto mohly nebezpečně přiblížit k hranicím Sovětského svazu. Nakonec byla 11. října 1950 podepsána dohoda o sovětské podpoře čínské invaze [44]. S touto dohodou posvěcenou Sovětským svazem mohl Mao Zedong vyslat dobrovolníky z jednotek Čínské lidové osvobozené armády na pomoc

Severokorejčům. I když byla armáda pojmenována jako dobrovolnická, ve skutečnosti šlo o státní armádu. Dala se tak lépe zamaskovat skutečnost, že se de facto Čínská lidová republika ocitla ve válce se Spojenými státy americkými [45]. Od Sovětského svazu Čína očekávala vojenskou podporu a zajištění vzdušného prostoru. Ta však dorazila později, než bylo potřeba. Z dlouhých jednání s Moskvou o tom, zda je vhodné či nevhodné, aby ČLR vstoupila do války a z celkového postoje Stalina k tématu ozbrojeného konfliktu v Koreji, Mao Zedong usoudil, že Sovětský svaz pomalu ale jistě schází z cesty „správného komunismu“. Také začal mít pravděpodobně ze vzájemných jednání čím dál tím větší pocit, že Sovětský svaz nebere ČLR jako sobě rovného partnera a staví ji do podřízeného postavení. Mao Zedongovi, který se považoval za vládce velké Číny, se toto nerovnoprávné zacházení nelíbilo a začal pochybovat o pozici Sovětského svazu jako vedoucího komunistického tábora. Trpěl představou, že to byla Čína, která se rozhodla pomoci svým korejským bratrům, ne Sovětský svaz, který nepřiměřeně dlouho váhal. Proto se dle jeho názoru měla právě Čína stát středem revolučního hnutí a velkým vzorem [46]. Sovětský svaz také po Číně vymáhal zaplacení poskytnutého vojenského materiálu, který byl ve válce použit. To byla pro Čínu velká ekonomická zátěž, protože se ještě zcela nevyrovnala s následky občanské války a nacházela se ve špatné hospodářské situaci [46]. Válka v Koreji byla pro Mao Zedonga příležitostí k upevnění pozice na domácí i na mezinárodní úrovni. V době trvání Korejské války v čínském lidu vyvolával novou vlnu vlastenectví a revolučního nacionalismu a dodával další impuls k pokračování revoluce v ČLR. V revolučním duchu se nesly kampaně a hnutí, například „Velké hnutí odporu proti Americe a pomoci Koreji“⁸. Název napovídá, že hnutí si kladlo za cíl mobilizovat prostý lid v boji proti západnímu imperialismu a podporovat v čínském nacionalismu a v pomoci „korejským bratrům.“ Zlomem v Korejské válce se stalo zvolení nového prezidenta Spojených států amerických Dwighta D. Eisenhowera v roce 1953, který k válce na Korejském poloostrově zaujal rázný postoj (nebál se vyhrožovat využitím Taiwanu jako vojenské základny k útoku proti pevninské Číně [47]) a jeho prezidentská kampaň se zaměřovala převážně na otázku rychlého ukončení války. Téhož roku v Sovětském svazu umírá vůdce Stalin, což způsobilo oslabení sovětského bloku. ČLR byla korejskou válkou také vyčerpaná, a proto přistoupila k vyjednávání příměří. Hlavní otázkou, kvůli které vyjednávání trvalo několik měsíců, byla otázka válečných zajatců. Severokorejská strana držela v zajetí 10 tisíc zajatců, Spojené národy 150 tisíc zajatců

---

⁸ Chen Jian ve své knize *Mao's China and the Cold War* uvádí anglický pojem „The Great Movement to Resist America and Assist Korea“, které jsem přeložila do češtiny

[47]. Spojené národy se obávaly, že pokud by se všech 150 tisíc zajatců vrátilo zpět na severokorejskou nebo čínskou stranu, posílili by jejich vojska a válka by mohla znovu vypuknout [47]. Nakonec se výměna zajatců uskutečnila, Korejská válka skončila 27. července 1953 vytyčením demarkační linie podél 38. rovnoběžky a rozdělením Korejského poloostrova na dvě části. Po podepsání dohody o příměří se roku 1954 konala konference v Ženevě s cílem vyřešit poslední otázky týkajících se Korejské války a Indočínské války. Ačkoli se nedosáhlo míru na Korejském poloostrově, zanechala diplomatická delegace z ČLR v čele s ministrem zahraničí Zhou Enlaiem velmi dobrý dojem. Konec Korejské války, a především Ženevská konference odhalila důležitost ČLR v řešení budoucích otázek na Dálném východě [48].

2.2 Nikita Chruščov a 20. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu

Po smrti Stalina v roce 1953 nastoupil na jeho místo nový vůdce Nikita Sergejevič Chruščov a Mao Zedong se pokusil vylepšit pozici ČLR ve vztahu k Sovětskému svazu. Protože nemusel respektovat Stalinovu pozici vůdčí osobnosti komunistického tábora, mohl si dovolit zkusit podrývat autoritu nově zvoleného Chruščova. Jeho kvality později dokonce otevřeně kritizoval např. v článku s názvem „Předstíraný Chruščovův komunismus a jeho historické ponaučení pro svět“⁹ [49], který vyšel v čínských novinách Renmin Ribao 14. července 1964. Vztahy mezi ČLR a Sovětským svazem sice nadále oficiálně zůstávaly přátelské, ale Mao Zedong na Chruščova politicky tlačil a zkoušel, co všechno si může dovolit. V roce 1954 Chruščov přiletěl do Pekingu, kde se uzavřela pro čínskou stranu výhodná smlouva. Pod čínskou správou byl navrácen přístav Port Arthur, Sovětský svaz přislíbil finanční pomoc nebo pomoc při stavbě nových železničních tratí [50]. Chruščov to ve své nové funkci neměl lehké, protože se do něj vkládala velká očekávání. Je logické, že chtěl vyjít ze stínu Stalina a vést politiku Sovětského svazu trochu jinak než on. Proto na 20. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu v roce 1956 vystoupil na tajné schůzi, na kterou nebyli pozváni zástupci čínské strany, s projevem, ve kterém se zaměřil na kritiku kultu osobnosti Stalina a nutnosti začít v politice Sovětského svazu uvažovat jinak. Chruščov tvrdil, že nebylo správné si Stalina po jeho smrti idealizovat jako velkého hrdinu a stavět jeho osobnost nad obyčejné smrtelníky [51]. Tyto myšlenky podle Chruščova zcela odporovaly teorii Vladimira Iljiče Lenina, že vůdce je důležitý, avšak musí být v kontaktu se svým lidem

---

⁹ V angličtině se uvádí název „On Khrushchov's Phoney Communism and Its Historical Lessons for the World“, který jsem přeložila do češtiny

a nemá své ideje vymáhat silou [51]. Sám Lenin dle Chruščovových slov za svého života shledával Stalina jako drzého, bez správného přístupu k ostatním soudruhům, zmiňoval jeho rozmarnost a lačnost po moci. Dle Chruščova také Stalin nerespektoval pravidla strany, rozhodoval se po svém a učinil mnoho dalších prohřešků vůči komunistické straně. [51]. Chruščov pravděpodobně kritiku pronesl, protože se nacházel v situaci, kdy měl politicky svázané ruce. K zavedení nových pořádků potřeboval zkritizovat Stalinův charakter i způsob vlády. Mohl tak nastolit vládu podle vlastních představ. I když čínská strana shledávala, že Stalin za svého života nebyl dokonalý, tato veřejná kritika jeho nástupcem jí připadala nepřijatelná. Více než kritika samotná čínskou stranu nejspíše rozrušilo, že se s ní tato problematika s předstihem nekonzultovala tak jako se doposud konzultovala většina důležitých politických otázek, které mohly ovlivnit vztahy Sovětského svazu a ČLR [52]. Na samotnou řeč také čínská strana nebyla pozvána a o tomto proslovu se dozvěděla až ze stručné zprávy, která jí však byla poslána v ruštině a musela ji ještě dodatečně přeložit [52]. Řeč Chruščova vyvolala v Komunistické straně Číny velký poprask. Strana a také samotný Mao Zedong nemohli schválit ať už jakkoli oprávněnou kritiku osobnosti Stalina, protože se domnívali, že je jen otázkou času, než by byla sama ČLR podrobena kritice. Z čínského pohledu svým prohlášením Chruščov také popřel význam Velké říjnové socialistické revoluce a přiklonil se k americkému imperialismu [53]. Mao Zedong si uvědomoval, že na tuto situaci musí v co nejbližší době zareagovat, aby se nerozšířil zmatek mezi straníky či lidem, který by mohl otrávit jeho pozici a vším, na čem stály ideologické základy čínské komunistické strany. Proto se informace o Chruščovově projevu dlouho tajila a až 5. dubna 1956 byl vydán v deníku Renmin Ribao Mao Zedongův oficiální komentář a náhled na problematiku řešenou na 20. sjezdu. Článek byl nazván „O historických zkušenostech diktatury proletariátu“ a především se zabíral otázkou kultu osobnosti Stalina a kritikou, která na něj byla přednesena soudruhem Chruščovem. V článku se uznává, že Stalin za svého života učinil mnoho špatných rozhodnutí, neboť byl také jenom člověkem, který dělá chyby, ale právě díky těmto chybám se ostatní mohli poučit a již je neopakovat. Článek hlásal, že se ČLR vždy držela sovětského vzoru, myšlenek marxismu a leninismu a Stalinovy úspěchy dalece předčily jeho neúspěchy [54]. Mao Zedong také podotknul, že pokud Chruščov kritizuje Stalina za to, že nejednal se soudruhy z jiných komunistických zemí rovnoprávně, měl by to sám napravit na příkladu vzájemných čínsko-sovětských vztahů, které by měly být založeny na větší rovnosti [55]. Mao si tímto způsobem zachoval tvář a zároveň si otevřel prostor k manévrování na politické scéně s možností vydobýt

si rovnoprávné postavení ve vzájemné čínsko-sovětské politice. Svým článkem dal najevo, že po smrti Stalina by měla mít ČLR (jako zářný příklad zavádění komunismu v praxi) ve vzájemných vztazích větší rozhodovací právo. „Mao přímo mysticky věřil v úlohu jediného vyvoleného vůdce. Nikdy také nepochyboval o tom, že jedině on je schopen Čínu transformovat. Byl vlastně čínským Stalinem a každý to také věděl. Chruščovův útok na Stalina donutil Maa k obraně – šlo vlastně i o útok na jeho postavení vůdce země.“ [56]. Z této citace z poněkud kontroverzního deníku osobního lékaře Mao Zedonga vyplývá neochvějná sebedůvěra Maa v ideologických a politických otázkách ve vedení země. Uznávám, že obsah této knihy musí brát čtenář s jistou rezervou, avšak věřím, že určitý pravdivý základ, zvláště co se týče osobnosti Mao Zedonga, v ní dokážeme vysledovat. Kritika závěrů 20. sjezdu KSSS byla však pouhou rozbuškou. Samotné vztahy Sovětského svazu a ČLR i nadále zůstávaly, alespoň navenek, přátelské. Reálný útok a další vyhranění se vůči Chruščovovi a Sovětskému svazu můžeme vysledovat v postoji, který Čínská lidová republika zaujala v řešení situace polské a maďarské krize, které vypukly v létě roku 1956.

2.3 Polská a maďarská krize roku 1956

Polská a maďarská krize měla mnoho společného, protože se jednalo o výrazné protesty lidu vůči Sovětskému svazu a vyhranění se proti ruskému šovinismu [57]. Čínská strana však měla k oběma krizím odlišný názor než Sovětský svaz, a také je jinak rozlišovala. Na Poznaňské povstání v Polsku 28. června 1956 nahlížela ČLR po vlastním přezkoumání situace jako na boj polského lidu proti sovětům a boj proti nerovnoprávným vztahům mezi Polskou lidovou republikou a Sovětským svazem. Sovětský svaz na toto povstání reagoval vojensky a krvavě ho potlačil. Tím se však krize nezažehnala a bylo nutné ji systematicky vyřešit. Sovětský svaz chtěl na celou situaci zareagovat ještě větší vojenskou silou, ale téměř okamžitě byl z ČLR varován, že pokud se v Polsku rozhodne použít armádu, bude to Komunistická strana Číny, která bude protestovat jako první [58]. Sověti se tudíž rozhodli situaci vyřešit diplomaticky a pozvali čínské i polské zástupce na jednání do Moskvy. Na poradách působili čínští diplomaté jako prostředníci, což z pohledu Sovětského svazu vypovídalo o tom, že se ČLR začíná angažovat v politických záležitostech i mimo Asii [59]. Číňané po přezkoumání situace v Polsku došli k názoru, že Poláci neprotestují proto, že chtějí vystoupit ze socialistického bloku, jak si situaci vyložil Sovětský svaz, ale proto, že chtějí jinak uspořádat polské politbyro. Čínská strana navrhovala situaci vyřešit diplomatickou cestou. 23. srpna 1956 však začala povstání

i v Maďarsku, která paralyzovala tamější komunistickou vládu [60]. Ačkoli se na první pohled povstání jeví jako velmi podobné, ne-li totožné s tím polským, ČLR ho vnímala odlišně, a to jako boj maďarského lidu proti samotnému komunismu. Lidé se zde, dle čínského názoru, snažili komunistickou vládu svrhnout, stejně jako myšlenky, které propagovala. Podle čínského názoru šlo v Maďarsku o imperialisty, se kterými by se nemělo diplomaticky vyjednávat. Sovětský svaz původně svou armádu stáhl ze strategických maďarských měst, snažil se uklidnit situaci a plánoval svůj další tah [60]. Podle Pekingu by však toto rozhodnutí jen přililo olej do ohně a doporučil Sovětům, aby v Maďarsku ponechali svou armádu a zaujali rázný postoj vůči všem zpátečnickým elementům.

Polská a Maďarská krize a diplomatická úloha ČLR v řešení těchto konfliktů definitivně utvrdila Mao Zedonga v tom, že je to Čínská lidová republika, která by se měla stát středem a vedoucím státem v proletářské revoluci. Věřil, že za napětí mezi sověty a východním blokem může sovětská vláda (speciálně narážel na Chruščova) a ruská nadřazenost. Dle jeho slov Chruščovova kritika Stalina a následná destalinizace způsobila zmatek v komunistických stranách ve východní Evropě, které nebyly schopné najít vhodné řešení krize. Narážel na naprosto špatné vyhodnocení situace ze strany Sovětského svazu, ve které chtěl SSSR na polskou krizi reagovat armádou, a naopak v Maďarsku armádu stáhnout [61]. Tato kritika byla popsána v článku čínských novin Renmin Ribao s názvem „Více o historické zkušenosti diktátu proletariátu“, který vyšel 29. prosince 1956. Psalo se v něm také mimo jiné o tom, že je důležité dělat rozdíly mezi rozporem mezi nepřítelem a lidmi a lidmi mezi sebou. Dále bylo v článku znovu zmíněno, že Stalin i přes své nedostatky zůstane vůdcem marxisticko-leninistické revoluce [62].

Později roku 1957 odmítl Sovětský svaz poskytnout Čínské lidové republice plány a další dokumentaci k výrobě atomové bomby. Sověti argumentovali tím, že ČLR není připravená nést zodpovědnost, která s touto technologií přichází. Čínská strana však situaci vyhodnotila, že se jí Sovětský svaz snaží dostat pod svou vojenskou nadvládu [53]. Napětí mezi oběma stranami se nadále vyostřovalo.

2.4 Velký skok vpřed v letech 1958-1962

V rámci druhého pětiletého plánu Čínské lidové republiky se uvedla do praxe Mao Zedongova politika tzv. Velkého skoku vpřed, která si kladla za cíl rapidně zvýšit produkci oceli, a tím i výkon státní ekonomiky. Země se díky této politice měla rychle stát jednou ze světových ekonomických velmocí a do 15 let předehnat ve výrobě oceli

Velkou Británií. Čínské obyvatelstvo bylo rozděleno do početných lidových komun, ve kterých bylo zavedeno rovné rozdělování potravin, bezplatné stravování a rovná dělba dalších životních potřeb. Každá komuna byla soběstačnou jednotkou odpovědnou za své výsledky. Na venkov byli do komun posíláni mladí lidé i ideologicky nevyhovující straníci na převýchovu prací. V počátcích politiky Velkého skoku na přelomu let 1957 a 1958 se hromadně budovaly zavodňovací kanály, nové přehrady a protipovodňové hráze [63]. Tyto stavby se podařilo dokončit téměř bez problémů a výrazně napomohly ke zlepšení zemědělských výnosů, což čínský lid prožíval jako osobní vítězství. Díky těmto opatřením byla v létě roku 1958 v ČLR zaznamenána rekordní sklizeň, která jen podnítila euforii čínského lidu z Velkého skoku. Mao Zedong dospěl k názoru, že nastal správný čas rapidně zvýšit produkci železa a oceli, aby se ČLR rychle dostala do pozice ekonomické velmoci. Kvůli nedostatečnému technickému vzdělání obyvatelstva a nutnosti plnit plán výroby oceli v maximální míře se na venkovech stavěly podomácku vyrobené „vysoké pece“ uplácené z hlíny. V těchto provizorních pecích se vesničané pokoušeli tavit železo v ocel. V pecích zatápěli uhlím, ale pro jeho nedostatek používali především dřevo z místních lesů. Jakmile došlo dřevo, topili nábytkem a čímkoli, co hořelo. Uvnitř pece tavili jakýkoli železný materiál, který byl po ruce, ať už železné nádoby nebo zemědělské nářadí. Výsledkem tavení mnohdy nekvalitních materiálů za poměrně nízkých teplot nebyla ani vysněná ocel, ale ani jiný použitelný materiál. Kácení lesů kvůli palivovému dříví také vedlo k rozsáhlé deforestaci. Nutná přítomnost většiny fyzicky zdatného obyvatelstva lidových komun u vysokých pecí zapříčinila nedostatek pracovní síly na polích, na kterých rolníci kvůli roztavení použitelného zemědělského nářadí neměli čím pracovat. Výsledkem Velkého skoku se místo nastartování státní ekonomiky stal hladomor. Už při zavádění této politiky v ČLR se ze Sovětského svazu ozývaly hlasy protestu. Chruščov byl z Velkého skoku zmatený, jednak proto, že nepovažoval nápad rychlé industrializace za rozumný, a také se bál jeho ekonomického dopadu na stát. Mao Zedong také před začátkem nové politiky hlásal, že uskutečněním tohoto plánu nalezl zkratku k úspěšnému uskutečnění komunismu [64]. Toto prohlášení však bylo v rozporu s Chruščovovým tvrzením, že pravého komunismu se dá docílit pouze postupně a samotnému Sovětskému svazu to bude trvat ještě mnoho let. Chruščov na diplomatické návštěvě v USA na podzim roku 1959 hovořil se senátorem Hubertem Humphreym, který vyjádřil obavy z čínského Velkého skoku a dokonce prohlásil, že jsou čínské lidové komunv „zpátečnické“ [64]. V létě téhož roku také vypukl spor na čínsko-indických hranicích, ke kterému zaujal Sovětský svaz mírný postoj.

Vyjádřil pouze lítost nad stávajícím konfliktem a doufal, že ho čínská strana vyřeší diplomatickou cestou. Z pohledu ČLR dal Sovětský svaz najevo, že zcela není na její straně [65]. Chruščov 30. září 1959 zamířil do Pekingu, aby společně s čínskou stranou oslavil deset let od vzniku ČLR. Při slavnostním proslovu zdůraznil důležitost zmírnění politického napětí mezi východem a západem. I přesto, že byl dle jeho slov komunistický tábor silný, neměl by silou testovat stabilitu kapitalistických států [66]. Toto prohlášení samozřejmě Mao Zedonga rozeznilo, protože si k oslavám vzniku ČLR představoval proslov, který by nově vzniklý stát opěvoval [65]. Místo toho si Chruščov dovolil zmínit úhlavního nepřítele Číny – Spojené státy americké a ještě navrhl, že by se státy měly spřátelit. Konflikt eskaloval 16. dubna 1960, kdy byl v Číně vydán sborník statí „Ať žije leninismus“, který obsahoval kritiku politiky Komunistické strany Sovětského svazu. Ideologická roztržka, která se do této chvíle držela v tajnosti, byla definitivně medializována [25]. Podle sovětů si čínská strana v článku chybně vyložila leninistické ideologické principy [63], čímž ještě více čínskou stranu pobouřili. Chruščov na situaci rychle zareagoval a téměř okamžitě nechal odvolat všechny sovětské experty působící v ČLR. Zredukoval také materiální i vojenskou pomoc a podrobil ČLR kritice na setkání komunistických a dělnických stran v Bukurešti 24. až 26. června 1960, (chyběla Albánie, která byla na čínské straně [53]). Chruščovovi se povedlo stáhnutí sovětské pomoci z čínského území načasovat na chvíli, kdy na tom byli Číňané, pokud jde o ekonomické následky Velkého skoku, nejhůře. Samotná pozice Mao Zedonga byla otřesena, neboť musel čelit negativním dopadům a kritice, které přinesl Velký skok. Mao Zedong ale nakonec dokázal využít situace, ve které se sověti stáhli z ČLR ve svůj prospěch a prohlásil, že veškeré utrpení čínského lidu způsobil právě Sovětský svaz, který čínský lid v kritické chvíli opustil [67]. Mao Zedong také hledal viníky ve vlastních řadách, kritice čelil především Peng Dehuai, který si dovolil vyslovit, byť pravdivou, skutečnost o hrozných následcích Velkého skoku. Protože se najednou ze Sovětského svazu stal úhlavní nepřítel, musela se Čínská lidová republika poohlédnout po novém spojenci. Těmi se pomalu začali stávat kapitalistické země. Už v roce 1961 ČLR zakoupila obilniny z Austrálie a Kanady [68]. Vzájemné vztahy Čínské lidové republiky a Sovětského svazu se ocitly na bodu mrazu a každá ze zemí se snažila zaujmout vedoucí postavení v komunistickém táboře. Číňané osočovali sověty, že se odklonili od správné cesty marxismu a leninismu a stejné útoky přicházely ze sovětské strany, která kritizovala ČLR na jednáních komunistické strany i v sovětských médiích [69]. V tuto chvíli se obě země nebyly schopné na ničem shodnout, ačkoli se pokoušely obnovit vzájemné obchodní

vztahy [69]. Jedním z mála spojenců ČLR ze států socialistického bloku v Evropě byla v šedesátých letech Albánie, která se v ideologické roztržce mezi Sovětským svazem a ČLR přidala právě na čínskou stranu. Albánie dokonce po čínském vzoru zavedla komunální život na venkově a militarizaci pracovních sil [70]. Čínsko-sovětského konfliktu k podnícení vlastní samostatnosti využila také Jugoslávie, která si vymohla menší závislost na Sovětském svazu a dohodla se s ním, že se v Jugoslávii bude budovat komunismus reálně navržený právě pro Jugoslávii [71]. Třetím spojencem Čínské lidové republiky v tomto konfliktu bylo Rumunsko, které se díky tomu více osamostatnilo od Sovětského svazu a zaměřilo se na budování těžkého průmyslu [71].

3. Vítkovické železářny Klementa Gottwalda n. p. a ČLR v letech 1949-1961

Původní podnik s názvem Vítkovické horní a hutní těžířstvo (VHHT) byl k 1. 1. 1946 na základě dekretu tehdejšího prezidenta Edvarda Beneše znárodněn a vznikl národní podnik Vítkovické železářny. [72]. V únoru 1948 dochází v Československu ke státnímu převratu a k moci se dostává komunistická strana. Prezident Beneš abdikoval, novým Československým prezidentem se stal Klement Gottwald, který důrazně prosazoval myšlenky kolektivizace a těžkého průmyslu. Protože byly Vítkovické železářny na počátku padesátých let největším výrobcem oceli a druhým největším výrobcem ocelových trubek v Československu [72], byl podnik přejmenován na Vítkovické železářny Klementa Gottwalda n. p. (VŽKG) jako pocta novému prezidentovi a jeho budovatelským myšlenkám [72]. Podobného přejmenování se dočkaly i další závody, například Škodovy závody Plzeň n. p. byly roku 1952 přejmenovány na Závody V. I. Lenina Plzeň, n. p. (ZVIL) [73].

Vítkovické železářny zahájily obchodní spolupráci s Čínou již začátkem dvacátého století. Důležité obchodní zakázky se však uskutečnily až v polovině třicátých let dvacátého století. V letech 1936 a 1938 uzavřelo VHHT s Čínou dvě smlouvy ohledně objemných zakázek [74]. První z nich byla uzavřena mezi VHHT a Chekiang Kiangsi United Railway Corp. v Šanghaji na dodávku železničního materiálu pro nově budovanou trať Hangzhou-Yushan v Číně (úsek dlouhý přibližně 200 km) [74]. Druhou smlouvu Vítkovice uzavřely přímo s čínským Ministerstvem dopravy na dodávku dalšího železničního materiálu pro trať nedaleko města Hangzhou [75]. Vypuknutí protijaponská válka v Číně a následně čínská občanská válka však zkomplikovaly a zcela zastavily řádné splacení těchto dvou železničních pohledávek. Po vzniku Čínské lidové republiky v roce 1949 a navázání diplomatických vztahů tohoto nově vzniklého státu s Československem bylo nutno staré dluhy vyřešit, a to likvidací výše zmíněných pohledávek. Bylo i v zájmu Československa vyrovnat dlužné částky za zakázky co nejrychleji, aby mohla vzniknout nová, minulostí nezatížená spolupráce s ČLR. Po skončení druhé světové války byla Čína vyzvána k zaplacení dlužných částek, ale než se splacení uskutečnilo, vypukla v ní občanská válka. Veškeré směnky k železničním zakázkám byly převedeny z čínských a japonských bank do Londýna a vyčkávalo se, až se situace v Číně uklidní [76]. Ke dni 31. 12. 1950 činila celková pohledávka i s úroky

z prodlení v přepočtu přibližně 126 964 610 Kčs¹⁰ [75]. Vítkovické železárny se za pomoci Ministerstva financí, Státní banky Československé, Ministerstva zahraničí i Ministerstva průmyslu snažily situaci vyřešit. Jednalo se ale o složitý právní úkon, protože nebylo zcela jasné, po kom dlužné částky vymáhat [77]. Původní státní zřízení, Čínská republika, se kterou byly zakázky uzavřeny, byla na pevninské části Číny nahrazena Čínskou lidovou republikou. Zástupci staré Čínské republiky uprchli na ostrov Taiwan. V úvahu připadalo několik možností k vyřízení a likvidaci pohledávek, jednou z nich byl dokonce plán vymáhat pohledávky po Čankajškově vládě. Tento plán byl nakonec, po důkladném přezkoumání, zamítnut, protože „[...] po stránce politické považuje se každé takové řešení za neúnosné vzhledem k tomu, že čs. vláda přerušila veškeré styky s tzv. Čankajškovou vládou a tuto neuznává“ [77]. Spory o likvidaci starých pohledávek byly vyřešeny až roku 1957, kdy výše uvedené pohledávky vůči Číně zanikly podle usnesení československé vlády ze dne 26. 7. 1957 č. 766 [78].

3.1 Výstavba tepelných elektráren v Čínské lidové republice

Po vzniku Čínské lidové republiky roku 1949 nastává změna v druhu poptávaného zboží. Před a během druhé světové války měla čínská strana zájem o železniční materiál a jeho příslušenství kvůli zajištění přepravy materiálu a osob na svém území [74]. Po vzniku ČLR se situace změnila a začaly se hojně poptávat dodávky kotlů pro tepelné elektrárny a přístrojová technika k výstavbě železáren, oceláren a válcoven. Změna v poptávce byla způsobena politikou nové Číny. Ta v rámci plnění nového hospodářského plánu, ve kterém mělo dojít k rychlé industrializaci země, a tudíž i k navýšení hrubého domácího produktu, musela za krátký čas vystavět nové elektrárenské objekty. Nová výstavba měla pokrýt dodávky elektrické energie pro nově budované objekty těžkého průmyslu (železárny, ocelárny a navazující strojní provozy). Usnesením československé vlády ze dne 2. 11. 1955 č. 3060 byly pro Československo stanoveny termíny zajištění dodávek pro výstavbu čínských elektráren, na kterých se měly podílet i Vítkovické železárny Klementa Gottwalda n. p. [79]. Na příkaz Ministerstva hutního průmyslu a rudných dolů měly Vítkovické železárny zajistit parní kotle do plánovaných elektráren v ČLR, viz tabulka, v co nejbližších možných termínech. Jednalo se o dodávku, na dnešní poměry malých kotlů (soudě podle relativně malého výkonu - 75 t.h-1, tzn. 75 MW). V tehdejší době se však jednalo o jedny

---

¹⁰ Přesně i s úroky z prodlení se jednalo o 3 696 339 CGU (Custom Gold Unit = čínská celní jednotka zlata o obsahu 0,601866 g ryzího zlata) [75]

z nejkvůlijších kotlů. V elektrárnách jich simultánně pracovalo několik, proto pokud se sečetly jejich výkony, např. v případě plánované elektrárny Hebei II., jenom kotle z Vítkovických železáren byly schopny výkonu 525 MW. Toto číslo prozatím bohatě postačovalo pro tehdejší nároky na výrobu elektrické energie.

Tabulka č. 1. Plánované dodávky kotlů pro investiční celky v Číně

Investiční celek (elektrárna)	Technická jednotka	Termín uvedení do provozu	Plánované dodání zboží VŽKG
Nanding	4 kotle á 75 MW	3 kotle 1. 7. 1957 1 kotel 1. 11. 1957	březen 1956
Nanjing	3 kotle á 75 MW	prosinec 1957	květen 1955
Hebei II.	7 kotlů á 75 MW	květen 1957	květen 1955 (2 kotle), zbytek leden a únor 1956

Zdroj: A VŽ, V 54-63 IV obchod, Energetické dodávky do ČLR, Údaje o elektrárnách v ČLR, Podmínky pro vývoz investičních celků 1957; 10, 18.11.1955

Ministerstvo zahraničního obchodu Československa založilo roku 1953 společnost Technoexport [80], která měla zajišťovat veškerý import a export do zahraničí. Zprávy této společnosti zasílané na Ministerstvo zahraničních věcí nebo přímo do Vítkovických železáren jsou zdrojem cenných informací o poptávkách čínské strany, problémech, které se při vzájemných jednáních vyskytovaly, nebo o postřezích československých delegací v ČLR. Ze zprávy, která byla sepsána českým delegátem v Pekingu pro společnost Technoexport na jaře roku 1957, lze například vyčíst informaci o tom, že 90 % všech československých zahraničních dodávek do ČLR tvořily celé tepelné elektrárny (výkresy, plány a další technické dokumenty) a samostatné příslušenství k nim (především parní kotle a turbíny). Zpráva však upozorňovala, že výhledově poptávka elektrárenského příslušenství z čínské strany klesala, v druhém pětiletém plánu ČLR se dokonce s dalšími zakázkami parních strojů nepočítalo [81]. Snižování poptávky dříve žádaného zboží mohlo mít několik důvodů. Jedním z nich bylo, že dodávky pro klíčové elektrárny byly již úspěšně splněny a kotle společně s technickou dokumentací byly zaslány do ČLR. Pro čínskou stranu nebyl problém pokračovat ve výrobě podobných či stejných zařízení ve vlastních továrnách podle poskytnuté technické dokumentace. Kvalitou se výsledné stroje nemohly rovnat československým či sovětským výrobkům, ale ve výsledku bylo pro čínskou stranu výhodnější vyrobit

si je svépomocí. Mohli se sami zdokonalovat okopírováním již fungujícího stroje a dále ho dle vlastního uvážení vylepšovat. Dalším důvodem pro snížení poptávky příslušenství pro tepelné elektrárny bylo také nasycení čínského trhu, který prozatím vyráběl dostatek elektrické energie pro nově budované objekty. Posledním z důvodů snížení poptávky po těchto zařízeních byla konkurence z Německé spolkové republiky (NSR), která čínské straně dokázala nabídnout lepší obchodní podmínky. Kromě nižší ceny dodaného materiálu dokázala německá strana realizovat dodávky v mnohem kratších dodacích lhůtách a lepší kvalitě než Československo, které mělo s jejich plněním, jak vyplývá z následující citace, problémy. „Naopak existuje celá řada okolností, které mohou příznivě naši dnešní situaci ovlivnit a které jsou, tak řečeno v našich rukách. Jde především o bezvadné plnění stávajících dodávek po stránce lhůt i kvality. V tomto směru zůstáváme zatím hodně dlužni.“ [81] Výše citovaná zpráva z Technoexportu je také důležitým zdrojem informací, protože poskytuje seznam nově zprovozněných čínských elektráren. Na jejich výstavbě se také podílely Vítkovické železárny, které dodaly kotlová tělesa. Šlo o nové tepelné elektrárny v Šanghaji, do kterých Vítkovické železárny dodaly kotle s instalovaným výkonem 16 MW a elektrárnu Hebei I. s instalovaným výkonem 22 MW. Ve stejném roce (1957) získávají Vítkovické železárny od Technoexportu další zprávu z Pekingu, která „[...] ukazuje na velký podíl ČSR při výstavbě energetiky v ČLR a vyzdvihuje důležitost řádného plnění všech závazků vůči ČLR“ Zpráva uvádí, že většina zařízení, která byla vystavěna v době před druhou světovou válkou, je přetížena a ČLR mohutně investuje do rozvoje nových elektráren [82]. V rámci plnění prvního pětiletého hospodářského plánu měla být v Čínské lidové republice dokončena výstavba celkem 54 elektráren. Jednotlivé komponenty na devět z nich dodal Sovětský svaz, z toho šest pocházelo z Československa. Jednalo se o výše zmíněné elektrárny Nanding, Tanšan, Nanjing, Wangting, Kunming a Qingdao. [82]. Celkový instalovaný výkon vítkovických kotlů v těchto elektrárnách měl v roce 1957 dosáhnout 227 MW, což bylo 11 procent z celkového plánu pro první pětiletku [82]. Ve skutečnosti byl však instalovaný výkon v elektrárnách v roce 1957 menší, než bylo naplánováno, což bylo zapříčiněno nedostatky při plnění dodávek – personál z Československa pomáhající při instalaci zařízení byl do ČLR vyslán se zpožděním, a tím se posouvaly dodací lhůty. Také montážní dokumentace nebyla podle čínských techniků dostačující, což se týkalo převážně materiálu k parním kotlům pro elektrárnu Nanding. [82]. Je však možné, že potřebná dokumentace byla zcela dostačující, ale čínští inženýři se snažili využít situace,

aby získali co nejpřesnější plány. V budoucnu by mohli technologii výroby a montáže kotlů snadněji podle podrobných plánů okopírovat. Českoslovenští odborníci z Vítkovických železáren společně s dalšími techniky ze Sovětského svazu také pomáhali při zavádění výroby parních kotlů a turbín v Harbinu, ve kterém se vyráběly velké turboagregáty (50 MW). Výroba velkých transformátorů a dalších přístrojů pro provoz elektráren byla také soustředěna v Mukdenu [82]. Všechny tyto informace potvrzují fakt, že se v padesátých letech z čínské strany mohutně investovalo do průmyslu.

Právě z jedné z elektráren Wangting, která se nachází na severním okraji města Suzhou v provincii Jiangsu, byl v roce 1959 do Vítkovických železáren zaslán děkovný dopis [83]. Zvláštností děkovného dopisu jsou jeho rozměry, které jsou přibližně metr na šířku a 80 centimetrů na výšku. Na pravé straně dopisu je čínsky psaný text, na levé jeho překlad do češtiny. Čínští zaměstnanci elektrárny Wangting v něm zaslali své pozdravy do Československa a stručně shrnuli dosavadní úspěchy elektrárny, jejíž výstavba byla zahájena roku 1956 i za pomoci československých odborníků. Z Vítkovických železáren byly pro nově vznikající elektrárnu poskytnuty parní kotle o celkovém výkonu 75 MW. První zařízení na výrobu elektrického proudu v této elektrárně, jak je uvedeno v dopisu, byla slavnostně spuštěna v roce 1958 a prozatímní instalovaný výkon elektrárny činil 88 MW. Právě v době ukončení první etapy výstavby elektrárny v roce 1958 byla v ČLR odstartována politika Velkého skoku vpřed. Ta především zdůrazňovala rozvoj průmyslu a s ním spojené nároky na množství vyrobené elektrické energie a celkový výkon elektráren. Aby mohl být plán plněn, vyžádaly si jednotlivé provozy dodatečné technické úpravy, jak dokládá citace z děkovného dopisu. „Abychom vyhověli potřebě elektrické energie v provinciích Kiangsu¹¹ a Anhui v době „Velkého skoku rozvoje národního hospodářství“ a době pozdější, zvyšovali jsme výkon elektrárny těmito dvěma způsoby [...]“ [83]. První způsob, kterým čínští technici zvýšili výkon elektrárny Wangting, byl, po důkladných výpočtech a zkouškách, dodatečné navýšení výkonu kotlů. Touto úpravou původních kotlů se čínským inženýrům podařilo zvýšit elektrický výkon z 88 MW na 96 MW. Druhý způsob zvyšování výkonu elektrárny, který čínští inženýři zavedli, bylo urychlení výstavby dalších částí elektrárny. Následně, když byla v roce 1958 dokončena první etapa výstavby, čínští inženýři dodatečně namontovali na vítkovické kotle další dva turbogenerátory, tentokrát čínské výroby. Díky technické úpravě kotle byla vygenerována dodatečná pára, která byla využita k pohonu generátoru a zvýšení

---

¹¹ Provincie Jiangsu

výkonu. V roce 1959 mělo být dokončeno další rozšíření elektrárny, a to druhá etapa, na kterou Československo dodalo měřicí přístroje a automatickou regulaci [83]. V rámci další spolupráce se v děkovném dopise zmiňuje možnost navázání obchodních vztahů mezi Vítkovickými železárnami a Šanghajským kotelním závodem [83]. K té však podle dostupných materiálů reálně nedošlo. Nejspíše se jednalo o zdvořilostní frázi na konci dopisu ze strany čínských inženýrů. Elektrárna Wangting prošla od svého vzniku několika rekonstrukcemi a v současnosti jde o jednu z největších elektráren v provincii Jiangu. Zaměstnává na 2 500 zaměstnanců a celkový výkon elektrárny činí 2 740 MW [84].

V následující tabulce vidíme rozvoj výroby elektrické energie v ČLR (z tepelných a vodních elektráren) v rozhodujících rocích, jak byly uvedeny v archivních materiálech [82]. Jednotky z archiválií (miliardy kWh) byly pro větší přehlednost převedeny na GW. Z tabulky vyplývá, že před vyhlášením Čínské lidové republiky roku 1949 výroba elektrické energie klesala, nejspíše v důsledku válek vedených na jejím území. Jednotlivé elektrárny v té době mohly být jako strategický vojenský cíl sabotovány, nebo byl jejich provoz zastaven kvůli nedostatku pracovních sil. Ve válečném stavu se také většinou nové objekty nebudují. Situace se změnila po roce 1949, kdy je možno pozorovat nárůst výroby elektrické energie v období prvního a druhého hospodářského pětiletého plánu nově vzniklé ČLR. Jednotlivá čísla je nutné brát s rezervou, protože mohla být upravována, aby nárůst vypadal větší, než ve skutečnosti byl.

Tabulka č. 2, Výroba elektrické energie v Číně v rozhodujících rocích

Rok	Výroba elektrické energie (GW)
1941	5 960
1942	4 200
1947	3 600
1952	7 260
1957	15 900
1962 (plán)	40-43 000

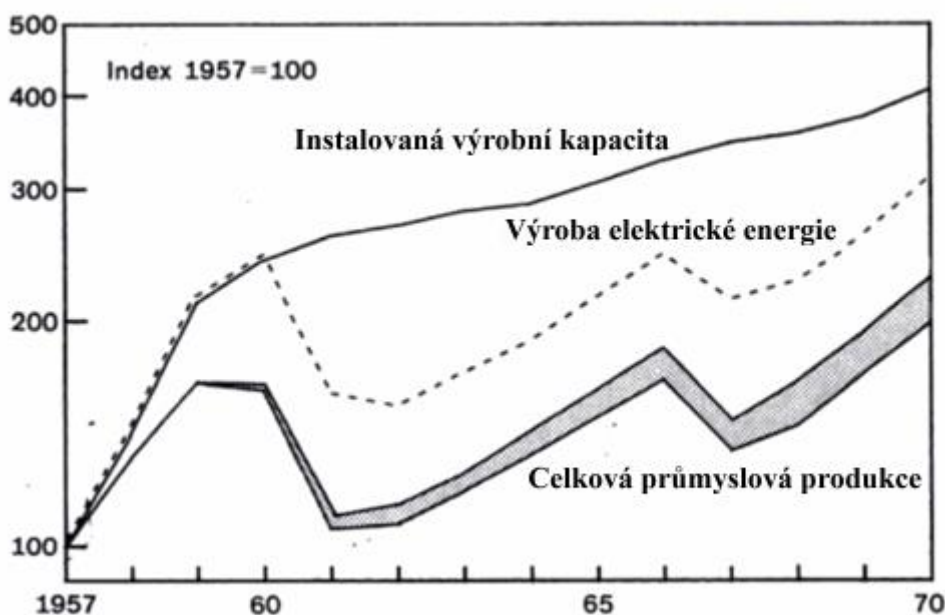
Zdroj: A VŽ, V 54-63 IV obchod, Energetické dodávky do ČLR, Údaje o elektrárnách v ČLR, Podmínky pro vývoz investičních celků 1957; 10, 8.1.1957

Podle archivních materiálů také stoupal podíl výroby elektrické energie ve vodních elektrárnách. Podíl vyrobené energie z vodních zdrojů byl v roce 1952 9,3 procenta, v roce 1957 17,1 procenta a plán na rok 1960 byl již 21 procent [82]. Z údajů

vyplývá, že si byla ČLR vědoma významu vodních zdrojů pro výrobu elektrické energie a potenciálu, který se v nich skrývá.

Pro srovnání je přiložen následující graf, který se zabývá změnami výrobní kapacity, výroby elektrického proudu a celkové průmyslové produkce v letech 1957-1970 v Čínské lidové republice. Do roku 1960 je patrný strmý nárůst, protože se jedná o období druhého pětiletého plánu a Velkého skoku vpřed, kdy se masivně budovaly elektrárny a další průmyslové objekty. V roce 1960 v grafu dochází k prudkému poklesu ve výrobě elektrického proudu, a tím i v celkové průmyslové produkci. Tento pád byl způsoben do značné míry následky politiky Velkého skoku a zastavením technologické a další pomoci v masivním budování industriálních objektů od Sovětského svazu (v roce 1960 a 1961 dochází k vyhocení ideologického konfliktu mezi ČLR a Sovětským svazem). V tomto období, počátkem šedesátých let, nastává období krize a hladomoru, do průmyslových celků nebylo investováno a mnohé továrny byly zavřeny, protože chyběla pracovní síla. Rapidně klesá index celkové průmyslové produkce. V návaznosti na omezení produkce logicky klesá také spotřeba elektrického proudu, tudíž klesá celková výroba elektrické energie. Graf se začíná pomalu vyrovnávat v roce 1963, kdy se začala situace stabilizovat a znovu se nastartovala průmyslová výroba.

Indexy instalovaných výrobních kapacit, výroba elektrického proudu a celková průmyslová produkce v Číně 1957-1970

Obr. č.1. zdroj: People's Republic of China: An Economic Assessment, anglické popisky byly přeloženy do češtiny

3.2 Hutní kombinát, válcovna tlustých plechů a další projekty

První dlouhodobá obchodní dohoda o vzájemných dodávkách základního zboží mezi Čínskou lidovou republikou a Československem byla podepsána 4. července 1956. Do této doby byly dodávky do Číny plánovány pouze krátkodobě, a to na období jednoho roku. Takto nemohl být využit maximální potenciál československých podniků. Vítkovické železárny nebyly výjimkou a do uzavření vzájemné dlouhodobé dohody dodávaly do ČLR pouze parní kotle (viz předchozí kapitola) a další menší strojní zařízení. Tyto objednávky byly Vítkovické železárny schopny bez větších potíží za rok vyrobit. O uzavření dlouhodobé dohody se z československé strany usilovalo již od navázání diplomatických vztahů s ČLR. Vítkovické železárny však v mezichase neponechaly nic náhodě a vypracovaly kompletní koncepci pro výstavbu nového kombinátu Hunan a rozšíření stávající hutě Tatuko v ČLR. Tento výhledový plán předložili čínské straně při obchodní cestě do ČLR, která se uskutečnila 5. 6 až 11. 8. 1956 [85]. V době, kdy se obchodní jednání v ČLR uskutečnilo již Vítkovické železárny pravděpodobně tušily, že je dlouhodobá smlouva o vzájemných dodávkách mezi Československem a ČLR těsně před podepsáním, a proto využily situace, aby vyjednaly svou účast na tomto lukrativním

projektu. Cesty do ČLR se za Vítkovické železárny Klementa Gottwalda n. p. účastnil Ing. Dr. Jaroslav Kubelík a Ing. Josef Tobiáš jakožto hlavní technici a projektanti [85]. Čínské straně předložili plány pro kombinát Hunan, který měl být podle původních návrhů dokončen v roce 1964. Při jednání a následné budoucí realizaci byly pro čínskou stranu důležité co nejkratší dodací lhůty, aby mohl být zdárně plněn hospodářský plán země. Dále čínská strana trvala na montáži strojních zařízení čínskými inženýry přímo na území ČLR. Samozřejmě počítala s technickou podporou československých a sovětských inženýrů. Výstavba kombinátu byla naplánována do tří etap, na jednáních v Pekingu byly prozatímně odsouhlaseny první dvě fáze výstavby. Přesné plnění třetí etapy kombinátu mělo být diskutováno později, jakmile budou první dvě části výstavby odsouhlaseny čínskou vládou [85].

Pokud šlo o hut' Tatuko, čínská strana několikrát změnila své požadavky na druh použitého zařízení a na dodací lhůty [85]. Nakonec bylo rozhodnuto, že pro rozšíření hutě měly Vítkovické železárny zajistit dodání bloomingu (válcovací stolice), kolejnicové trio-trati sovětského typu (uspořádání tří válcovacích stolic za sebou [86]) a velký kotel typu Stiefel. Čínská strana požadovala novější strojně-technické podklady než ty, které dostala v roce 1954 v rámci vědecko-technické spolupráce a byly již považovány za zastaralé [85].

Co se týkalo hutního kombinátu Hunan, byl požadavek na materiál omezen prozatím pouze na první etapu. Měla být dodána jedna vysoká pec, dvě koksově baterie, čtyři Siemensovo-Martinovy pece (SM pece), jedna kolejnicová trio-trati sovětského typu pro budoucí válcovnu, parní elektrárny a kyslíkárny (požadavky však byly v pozdějších jednáních čínskou stranou dále rozšířeny). Zajímavý je požadavek čínské strany ohledně zavedení SM pecí do nově plánované ocelárny. Koncem šedesátých let 20. století bylo využití SM pecí k výrobě oceli stále na prvních příčkách, postupně byly ale nahrazovány kyslíkovými konvertory, které jsou, výkonnější a hospodárnější (ocel je v nich vyrobena do půl hodiny [87]). Je možné, že čínská strana prozatím nechtěla experimentovat a vsadila na jistotu SM pecí, s jejichž výrobou a použitím měly Vítkovické železárny zkušenosti. Nevýhodou SM pecí však je délka zkušňovacího procesu, který podle objemu pece trvá 4 až 8 hodin [88].

Čínská strana si také kladla podmínku, že celý projekt kombinátu Hunan bude vyprojektován čínskou stranou na základě strojně-technických podkladů, které si vyžádá přímo od Československa. Československá strana s touto podmínkou souhlasila,

ale zároveň nabídla pomoc techniků a odborníků z československého Hutního projektu¹². Delegace kromě obchodních jednání navštívila také ocelářské objekty v Šanghaji a nově budovaný kombinát Wuhan, který se nacházel přibližně 40 km od stejnojmenného města. Tento kombinát byl projektován na výrobu 2,8 milionu tun oceli ročně a měl sloužit jako doplňkový objekt k plánovanému kombinátu Hunan. Celkové dojmy z jednání v ČLR shrnuli ing. Tobiáš a ing. Kubelík slovy: “[...] máme dojem, že čínští soudruzi budou vyvíjet maximální úsilí obdržeti od dodavatelů co nejvíce výrobních výkresů, podle nichž by si mohli sami vyrábět.“ [85].

3.2.1 Specifikace hutního kombinátu Hunan

V září téhož roku 1956 byla vítkovickými projektanty a inženýry dokončena podrobná studie výroby technických zařízení pro první etapu výstavby hutního kombinátu Hunan a její předběžné dodací lhůty [90]. Po podepsání dlouhodobé dohody o obchodních vztazích s ČLR již nic nebránilo v přípravách na realizaci projektu. První etapa hutního kombinátu měla být hotova již do roku 1963, druhá etapa do roku 1965 [91]. Podle plánů měl být komplex v plném provozu schopen zpracovat až 1 200 000 tun ingotů železa za rok. Provoz přidružené slévárny měl mít kapacitu výroby až 16 tun šedé litiny a 5 000 tun elektro litiny ročně [90]. Vítkovickými inženýry a projektanty však bylo podotknuto, že až do roku 1960 nemají Vítkovické železárny dostatek kapacity a nemohou vyrobit více než dva parní kotle pro tento projekt. Na navýšení kapacity se však již pracovalo, neboť byla projektována nová kotlárna v areálu vítkovického závodu [90]. Dle konečného projekčního plánu, který byl vytvořen roku 1956 měla být pro čínský kombinát Hunan vítkovickými železárnami zprostředkována následující zařízení:

- Technické části pro tepelnou elektrárnu, a to 2 parní kotle, 1 protitlaká turbína s výkonem 25 MW, 2 kondenzátorové turbíny, 2 turbodmychadla, 1 turbokompresor, čerpací stanice a potrubí. Vše s dodáním nejpozději do 1. 1. 1961 [92].
- Přístroje pro kyslíkárnu o celkové váze 300 tun, které měly být dodány nejpozději do 1. 1. 1962 [92].
- Materiál pro výstavbu vysoké pece, který měl být dodán do 1. 1. 1962. Obsahem dodávky měla být vlastní vysoká pec včetně veškerého příslušenství (potrubí,

---

¹² Společnost založená roku 1951 v Ostravě, která se i v současnosti specializuje na projektování nejrůznějších průmyslových staveb a konstrukcí [89]

výtah, prašník, strojovna, Cowper (ohřivače vzduchu do vysoké pece), odlévárny, rudiště, rudný most, elektronická čistírna plynu, licí stroje, aglomerace, hutní vozy apod.) [92].

- Materiál pro koksovnu, a to koksovou baterii č. 1 a 2. Dále koksovou, uhelnou službu a chemii pro obě koksové baterie s termínem dodání na přelomu let 1961 a 1962 [92].
- Stroje pro novou ocelárnu, a to 4 SM pece, 1 mísič, 2 licí jeřáby, ostatní jeřáby a technologické zařízení ocelárny (vozidla, pánve, sklad přísad, šrotoviště, struskové hospodářství apod.) v termínu dodání do roku 1962 [92].
- Příslušenství pro válcovnu tlustých plechů. V prvních etapách měla dodávka obsahovat 5 hlubinných pecí (pece prohřívající vyrobené ingoty na teplotu potřebnou k dalšímu zpracování), 4 ohřívací pece pro kolejnicovou trať (pece ohřívající materiál k válcování, které jsou součástí válcovací stolice), jeřáby pro blooming (válcovací stolice) a kolejové vozy převážející materiál ke zpracování s termínem dodání do roku 1962. V dalších etapách měly být dodány další pece, celkově se v plánu počítalo s počtem 16 kusů hlubinných pecí a 15 kusů ohřívacích a žíhacích pecí [92]. Žíhací pece, na rozdíl od ohřívacích, jsou konstruovány na odstranění nežádoucích vlastností již vyrobeného strojírenského dílu (vnitřní pnutí, homogenizace apod.) [93]. Žíháním také dochází k lepší tvárnosti materiálu [94]. Rozsah teplot žíhacích pecí je obvykle od 250 °C do 1150 °C, teplota se upravuje na základě toho, jakého výsledku chceme po dodatečné tepelné úpravě dosáhnout (např. příprava materiálu pro kalení a další chemické procesy [95]).

Válcovna tlustých plechů měla být schopna po svém dobudování válcovat úzké pásy s výškou 50 až 250 mm a dráty o průměru 5 až 10 milimetrů. Samostatnou jednotkou měla být válcovna na jemné profilové železo (ocelové nosníky, tyče různých průměrů apod.) a betonové železo (ocelové tyče, nebo železné sítě vkládající se do betonu pro zlepšení jeho mechanických vlastností) o průměru 10 až 38 milimetrů.

3.2.2. Technické problémy v projektu a jejich řešení

Při plánování výroby jednotlivých součástí nového hutního komplexu narazily Vítkovické železářny na několik technických problémů. Jedním z nich byla specifická válcovací stolice pro plánovanou válcovnu tlustých plechů. Stojany na tyto válcovací

stolice měly podle zadání vážit 250 a 120 tun. Proto se musel vyřešit jejich případný transport z Československa přes Sovětský svaz do ČLR. Na jedné z porad hlavních inženýrů projektu byl předložen návrh přepravy jednotlivých stojanů po železnici speciálním kolejovým vozidlem, kde by samotný náklad stojanu tvořil součást vozu. Po schválení návrhu komisí by byl vůz vyroben Sdružením československých vagonek ve Studénce [96]. Tento speciální vlak měl mít kromě unikátního řešení přepravy nákladu také vyměnitelné podvozky pro normální rozchod kolejí používaný na území Evropy (1 435 mm) i pro široký rozchod (1 520 mm), který je využíván na území Ruska. Na hranicích s ČLR by bylo nutné znovu širokorozchodný podvozek vyměnit zpět za standartní, protože se na jejím území využívá rozchod 1 435 mm jako v Evropě. Na poradě bylo také doporučeno vytvořit pro každý ze stojanů samostatný vlak, protože nemohlo být zaručeno včasné dodání obou stojanů, pokud by se pro převoz použil pouze jeden (tzn. vlak by se po dodání prvního stojanu v ČLR musel vrátit pro druhý zpět do Československa a celou cestu uskutečnit dvakrát [96]). O lodní přepravě se neuvažovalo, protože by se podle projektantů jednalo o mnohem složitější logistický úkol. Na leden roku 1961 bylo naplánováno obchodní jednání v ČLR s obhajobou prozatímního projektu, které mělo definitivně ujednat podmínky a technickou specifikaci právě válcovny tlustých plechů. Vedení Vítkovických železáren se snažilo vyhovět čínskému zákazníkovi a co nejvíce zkrátit dodací lhůty, protože jejich případné prodloužení mohlo mít za následek nepodepsání závěrečného kontraktu. Bylo to právě několik nevyřešených technických otázek, které prodlužovaly tyto naplánované dodací lhůty [97].

1. Bylo nutné vyrobit neobvykle veliké stojany pro válcovací kvarto stolici (válcovací stolice s celkově čtyřmi válci), které měly být odlity v Třineckých železárnách a dále zpracovány v novém vítkovickém provozu. Vedoucím projektantem těchto válců byl inženýr Obšnajdr, který sestavil skupinu pracovníků. Ta měla za úkol vypracovat nový program výroby, aby se co nejvíce zkrátila výrobní lhůta [98]. Vzhledem k harmonogramu výstavby nových částí Vítkovických železáren by se podle propočtů hlavního inženýra mohlo začít s opracováním odlitků až v prvním čtvrtletí roku 1963, což byl mezní termín pro začátek výroby. Navíc stále nebyla upřesněna specifikace jednotlivých válců, viz níže, a případná logistika dodání těchto stojanů.

2. Výše zmíněná kvarto stolice měla pracovat na principu dvou velkých opěrných válců, které podpíraly dva menší válce pracovní. Válcovaný materiál procházel mezi pracovními válci, přičemž opěrné válce měly zaručovat vyšší měrný tlak pracovního

válce na materiál. Opěrné válce (průměr 1600 mm, činná délka 4500 mm a délka včetně čepů cca 10 m [99], hmotnost přibližně 120 tun), ani pracovní válce nebylo v tehdejší Československu možné, s dostupnou technologií vyrobit takový způsobem, aby se zachovaly požadované nároky. Uvažovalo se také, jaký druh opěrných válců je Československo schopno vyrobit a zda do projektu zahrnout válce kované, či bandážované. Byly zváženy technické i ekonomické aspekty obou variant, nakonec se však ukázalo, že technologie Vítkovických železáren neumožňuje uskutečnění žádného z těchto dvou návrhů. Vhodnou technologii obrábění a zpracování válců však disponovaly závody v Plzni, které by ji mohly Vítkovicím poskytnout [98]. Jestliže by se Vítkovickým železárnám tuto technologii nepodařilo získat, musela by se znovu otevřít jednání s čínskou stranou a nabídnout jí jiné válce, které by bylo Československo schopno bez větších problémů vyrobit. Pokud by i tato možnost selhala, musela by se dodávka opěrných válců odmítnout a dodat pouze válce pracovní. Poslední možností bylo zakoupit válce v NSR.

3. Aby se mohly válce ve válcovací stolici bezchybně otáčet, bylo nutné zajistit pro stojany, na kterých byly válce zavěšeny, vhodná ložiska. V plánu se počítalo s použitím ložisek typu Morgoil. Patent na tato ložiska podal v USA Frank P. Dahlstorm už v roce 1932 a ihned získal pro své vlastnosti mnoho využití. Ložiska pracují na hydrodynamickém principu, jsou zcela uzavřena. Mezi kuličkami ložisek je umístěn olejový film, který zajišťuje vysokou únosnost a zanedbatelné opotřebení [100]. Právě po tyto vlastnosti by se hodila do plánované válcovací stolice. Od roku 1959 se o použití podobných ložisek jednalo i s techniky ze Sovětského svazu, kteří měli za úkol vypracovat nabídky pro ložiska s tímto kapalinovým třením pro opěrné válce. Záležitost však ani v roce 1960 stále nebyla projednána [98].

4. Závody V. I. Lenina Plzeň, které měly být finálním dodavatelem hlavního pohonu kvarto stolice, však neměly vyvinutý potřebný motor s výkonem 5 tisíc kW. Podle odborníků z Plzně by projekt a výroba nového, technicky specifického, motoru trvala až do roku 1965, což bylo v rámci dodržení dodávek nemyslitelné. Problém s pohonem válcovací stolice se proto musel vyřešit jinak. Pravděpodobně dodáním motoru z jiné země, nebo uspíšením projektu v plzeňských závodech.

5. Vítkovické železářny dosud prostřednictvím Technoexportu nepředaly specifikace pro elektrickou část válcovny, protože je měly pro Vítkovice zajistit ZVIL Plzeň. Závody však byly v plánování elektrických součástí oproti plánu ve skluzu [98].

3.2.3 Obhajoba projektu válcovny tlustých plechů v ČLR roku 1961

S vědomím výše uvedených technických nedostatků a problémů, které je nutné po konzultaci s čínskou stranou vyřešit, se do ČLR vydala československá delegace. Ta měla za úkol v Pekingu obhájit dosavadní projekt válcovny. Jednání v Pekingu, obhajoba projektu a diskuze řešící podmínky pro uzavření kontraktu se uskutečnila od 16. 1. do 21.1.1961 [101] a účastnilo se jí celkem 27 čínských zástupců [102]. Vítkovičtí technici, v čele s inženýrem Obšnajderem, zodpověděli dotazy čínské strany ohledně strojních částí, pecní, technologické a stavební části hutního kombinátu. Čínští jednatelé byli seznámeni s technickými problémy, se kterými by se Vítkovické železárny musely potýkat, pokud by čínská strana jednoznačně trvala na stávající technické specifikaci opěrných válců pro kvarto stolici, ložiska a stojany [101]. Po věcných argumentech československé strany čínská rada usoudila, že přece jen bude vhodné zmenšit válce a snížit celkovou hmotnost zařízení kvarto stolice. Na druhou stranu však požadovala uzpůsobení zařízení, aby bylo schopné válcovat tvrdé plechy z kovaných bram¹³ o váze 86 tun. Čínská strana tak paradoxně požadovala, aby lehčí válce dokázaly pracovat se stejnou účinností a vlastnostmi jako válce těžké. Nakonec se čínská rada dala slyšet, že pokud by se situace nedala vyřešit jinak, byla by ochotná zakoupit opěrné válce v Německé spolkové republice (NSR) nebo v jiné zemi, která by byla schopná válce podle zadané specifikace vyrobit a doručit. Čínská strana také nadále trvala na ložiscích typu Morgoil, a to jen ze Sovětského svazu [103]. Neustálé změny, nejistota ohledně čínských požadavků a jistá zoufalost při jednání s čínskou stranou je patrná ze zprávy vedoucího obhajoby projektu Obšnajdera: „Domnívám se, že teprve nyní si čínská strana uvědomila, co vlastně si objednala. Někdy mi připadá, že nevědí, co vlastně chtějí.“ [103] Podle archivních materiálů se zdá, že československá delegace nebyla připravena na specifika v obchodních jednáních s čínskou stranou, kdy se okolnosti ohledně dodávek často mění, a i po podepsání závazné smlouvy není záruka, že bude přesně plněna. Československé straně nebyly náhlé změny v projektu příjemné, protože nebyli zvyklí na nepředvídatelné změny v požadavcích zákazníka, ale snažili se čínské straně maximálně vyjít vstříc. „Když je upozorníme, že projekt je vypracován dle zadání ministerstva průmyslu ČLR a rozsah zařízení odpovídá požadované kapacitě a že uvedené změny znamenají projektovat znovu, odpovídají, že to jen navrhují a že budeme o tom ještě později jednat.“ [103] Československá strana nakonec souhlasila se snížením celkové hmotnosti

---

¹³ Brama je široký kvádr železa, který se používá k válcování plechů [94]

dodaného materiálu a případným zakoupením válců z NSR, pokud se nepovede československé straně najít jiné řešení. Slíbila také, že se pokusí vyřešit problém a uzpůsobit nové zařízení k válcování podle přání čínské strany. Ohledně ložisek však byli vítkovičtí projektanti neoblomní a byli připraveni dále vyjednávat. Jejich hlavním argumentem pro nepoužití sovětských ložisek mělo být šest havárií stejných ložisek, která byla instalována ve válcovně Hattingen v NSR [101]. Dalším bodem, který československá strana rázně odmítala, byly požadavky čínské strany na poskytnutí a vysvětlení technologie speciálních ocelí. Československá strana argumentovala, že v nabídkovém projektu se jasně hovoří o tom, že tyto informace čínské straně nebudou poskytnuty [103]. Při jednání se k nevoli československé strany vůbec nehovořilo o termínech dodávek, což značně limitovalo Vítkovické železářny a případně další podniky podílející se na zakázce. Nemohli tudíž zařadit výrobu případných zařízení do harmonogramu výroby. Vítkovickému obchodnímu zástupci v Pekingu bylo při jedné neoficiální návštěvě řečeno, že by si čínská strana představovala dodávku první etapy hutního kombinátu již v roce 1963, kdy by se uskutečnil zkušební provoz [101]. To bylo, když se uvážily nevyřešené otázky projektu, technické specifikace a dalších nejasností, pro československou stranu jen těžko proveditelné. Nehledě na to, že se podle původních plánů mělo se zkušebním provozem začít až v roce 1964. Verdikt sdělený obchodnímu zástupci byl však neoficiální, na potvrzení skutečných dodacích lhůt se stále čekalo.

Počátkem roku 1961, kdy se jednání uskutečnilo, už byly vzájemné vztahy Sovětského svazu a ČLR vyhroceny (čínská stať „Ať žije leninismus“, která kritizovala politiku komunistické strany Sovětského svazu byla vydána již na jaře roku 1960) a sovětští technici již byli z ČLR odvoláni. „Dle informací našeho obchodního oddělení je v ČLR situace nevyjasněná. Oproti minulým letům je zde více obchodních zástupců z KS (kapitalistické státy). Téměř všichni sovětští experti odjeli do SSSR. Naši zástupci obchodního oddělení naráží od října min. roku na potíže při služebních cestách mimo Peking. Celkově lze zdejší stanovisko naší strany charakterizovat jako vyčkávací.“ [103] Je však zajímavé, že vzájemné obchody prozatím nebyly zastaveny, i když je z archivních zpráv z jednání patrné, že byla situace napjatá. V mezičase mezi jednotlivými jednáními byl pro československou delegaci v Pekingu zajištěn i kulturní program. Delegace navštívila pekingské kulturní památky jako Letní palác, cirkus, a dokonce nový parlament se zasedací síní pro 10 tisíc účastníků, který podle informací inženýra Obšnajdera sklídil nadšení zbývající části delegace [103]. V roce 1961 se Čína stále potýkala s hospodářskými následky Velkého skoku vpřed a situace byla citelná i pro zahraniční

delegaci. „Po celou dobu našeho jednání budeme v Pekingu. Vzhledem k pobytu v r. 1958 se zde situace změnila. Hlavně následkem neúrody v posledních dvou letech jsou potraviny a další zboží na příděl. Příděly jsou velmi nízké. Toto opatření se na cizince, mimo některý textil, nevztahuje a máme neomezené množství potravin a ovoce.“ [103].

Po dlouhých jednáních byl nakonec o trochu více vyjasněn výsledný nabídkový projekt. Čínská strana nakonec ustoupila od požadavků, které by zásadně ovlivnily plnění projektu (obě strany se dohodly na nejvyšší hmotnosti válcovaného ingotu 70 tun, tzn., že souhlasili s válcováním nejtěžší bramy 50 tun.) Dále bylo dohodnuto, že čínská strana sama vyprojektuje a vyrobí pokloповé pece. Vítkovice měly vyrobit a dodat jen dvě vozové žíhací pece, aby se ulehčilo výrobě v Československu [104]. Ačkoliv byl projekt válcovny v Pekingu obhájen, podle delegace úspěšně, vraceli se českoslovenští inženýři zpět do vlasti stále bez podepsaného kontraktu. Disponovali však jasnějšími informacemi ohledně technické specifikace válcovací stolice.

Mezitím, co čínská strana konzultovala předložený projekt budoucí válcovny, ve Vítkovických železárnách se projednávaly jednotlivé návrhy technických řešení pro válcovací stolici. Ohledně ložisek Morgoil, na kterých čínská strana i nadále trvala, se jednalo s inženýrem Frühlichem z Výzkumného úřadu valivých ložisek v Praze [103]. Po konzultaci s ním a posléze i s odborníky ze Sovětského svazu se k překvapení inženýrů zjistilo, že původně zamýšlená ložiska s olejovým filmem typu Morgoil nejsou uzpůsobena k malým otáčkám, které by využívala plánovaná válcovací stolice [103]. Zjistili, že u tohoto druhu ložisek při malých otáčkách často dochází k proražení olejového filmu, a tudíž k zaseknutí samotného ložiska. Inženýr Frühlich nabádal Vítkovické železářny, aby se obrátili na Závod kuličkových ložisek Líšeň v Brně (ZKL Líšeň), který měl kapacitu na případné vyprojektování unikátních ložisek právě pro tuto čínskou zakázku [103]. Koncem prosince roku 1961 byla otázka velkorozměrových ložisek skutečně probírána přímo v závodě v Líšni [105]. Při jednáních technici dospěli k závěru, že jsou schopni zhotovit čtyřřadá válečková ložiska o průměru 1100/1500 mm a šířce 1 000 mm, ale nikoliv větší, protože na to neměl závod potřebné pece a vybavení (pro válcovací kvarto stolici byla čínskou stranou požadována ložiska s vnitřním průměrem 1200 mm [103]). Nově vyrobená ložiska by byla prototypem a nevztahovala by se na ně žádná záruka [105]. V tomto případě by československý dodavatel šel do značného rizika, protože bez správných ložisek by válcovací stolice nebyla funkční. Kvůli dlouhotrvajícím problémům s výrobou a dodávkou stojanů pro válcovací stolici došli Vítkovičtí inženýři k názoru, že by bylo nejlepší stojany vyrobit přímo v ČLR [106].

Ušetřily by se tak výrobní kapacity v Československu a vyřešil logistický problém s převozem těžkého nákladu, pro který by se jinak musel zkonstruovat zvláštní vlak a zesílit všechny mosty po celé délce plánované trasy. [106]. Technici, kteří stále byli přítomní v ČLR, však konstatovat, že ČLR nemá technické možnosti na to, aby si mohla stojany sama vyrobit [106]. Připomeňme, že se ČLR stále nacházela v období po politice Velkého skoku vpřed. Ačkoliv se v tomto období masivně budovaly industriální objekty k rychlému zvýšení hrubého domácího produktu, očekávané výsledky se nedostavily. Naopak výroba kvůli hladomoru poklesla.

V březnu 1961 se do ČLR znovu vydává československá delegace jednat o projektu válcovny tlustých plechů. Tentokrát doufala, že se dozví konečné dodací lhůty a v podepíše závěrečnou smlouvu. Kromě zástupců Vítkovických železáren se jednání zúčastnili i další technici ze ZVIL Plzeň, Vedoucím celé československé skupiny a vedoucím obchodní skupiny válcoven za Technoexport byl soudruh Klimeš. Hlavou skupiny inženýrů a techniků, kteří byli vysláni z Vítkovických železáren, byl vedoucí nabídkového projektu inženýr Obšnajdr, který se účastnil předchozích jednání v Pekingu a také se se svou patnáctiletou konstrukční praxí dokonale hodil do funkce hlavního projektanta [107]. Z řad vítkovických zástupců ho dále doprovázeli projektant Šorm a technik Glatz, který se zaměřoval na konstrukce plechotratí. Inženýr Wolf, který byl projektantem válcoven, a stejně jako inženýr Obšnajdr měl patnáctiletou praxi v oboru, uzavíral vítkovickou skupinu. Inženýr Wolf byl navíc hlavním jednatelem se Sovětským svazem ohledně potřebných ložisek pro válcovací stolici a čínskou stranu měl za úkol seznámit s problematikou ložisek typu Morgoil [107]. I přes tato další jednání byl jasně stanoven termín pouze první etapy výstavby, která měla být vyexpedována z Československa v letech 1962-1963 [108] a do 30. 3. 1964 měla být zprovozněna v ČLR. Jednalo se o strojní dodávky o celkové hmotnosti přibližně 7 620 tun a elektro dodávky o přibližné hmotnosti 2 130 tun [107]. Ohledně dalších etap výstavby však čínská strana mlčela a byly dány pouze nejasné, předběžné termíny. Druhá etapa měla být podle předběžných plánů hotova a z Československa vyexpedována do roku 1964 a třetí etapa do druhého čtvrtletí roku 1965. Protože stále nebyly kvůli nerozhodnosti čínské strany ohledně specifikace zahájeny práce na technických výkresech, českoslovenští inženýři se obávali, že reálně hrozí nebezpečí skluzu ve výrobě a montáži [107]. Se stejným problémem se potýkaly také ZVIL v Plzni, které měly dodat zcela nová elektrozařízení dvojmotory pro válcovací kvarto stolici. „Válcovna podobného charakteru v ČSSR, jakož i ostatních lid. demokraciích nebyla dosud ani stavěna,

ani projektována, takže nejsou praktické možnosti studovat podobné trati v kapitalistických státech a chybí i odborná literatura.“ [107] Dle techniků a projektantů by nejenom podnikům, nýbrž celému Československu velmi prospěla možnost návštěvy kapitalistických států, které již úspěšně vyrábějí opěrné válce velkých rozměrů a perfektní kvality. Ve státech, jako byla Velká Británie, nebo NSR se v té době ve velkém vyráběla velkorozměrová kuželíková ložiska Timken, která by nakonec byla pro válcovnu nejvhodnější (jak nakonec uznali i samotní sovětští experti). Kuželíkové ložisko, narozdíl od ložisek Morgoil, totiž nevyužívá olejového filmu, po kterém ložisko klouže, ale sadu malých valivých elementů (kuželíků), jejichž vzájemné úhly dovolují vyšší únosnost ložiska, tzn. je schopno odolat většímu zatížení. Dále jsou schopny bezchybně pracovat i za nízkých otáček, které byly potřeba pro válcovací stolici [109]. Nevýhodou těchto ložisek byla složitější konstrukce, a tudíž i výroba. Montáž ložisek by obnášela složitější konstrukční řešení válcovací stolice (ložiska by musela být umístěna na jiných místech, než je tomu u ložisek na olejové bázi [109]). Kontrakt na budoucí válcovnu však stále nebyl podepsán, což vytvářelo tlak na československé podniky. Čekání na verdikt čínské strany zdržovalo vytvoření výrobního plánu pro další léta, a protože na roky 1962 až 1963 byla již ve Vítkovicích naplánována výroba mnoha jiných válcovenských zařízení. Proto nebylo jisté, zda na tento projekt pro ČLR nakonec zbyde kapacita závodu [107].

Po návratu této delegace z ČLR se každým dnem očekával konečný verdikt čínské strany o tom, zda nakonec dojde k uzavření kontraktu, či nikoli. Od návratu československé delegace zpět do vlasti však začínalo být jasné, že se něco děje na politické úrovni. Vítkovické železárny se začínaly potýkat s nepříjemnostmi, a to postupným odmítáním objednávek pro válcovnu u československých národních podniků [110]. Koncem dubna roku 1961 řediteli Vítkovických železáren došla trpělivost, protože stále nebyl jasný verdikt, zda se stavba válcovny v ČLR uskuteční. Vedení Technoexportu zaslal dopis, ve kterém oznámil, že pozastavil všechny konstrukční práce na budoucí válcovně. „Vzhledem k tomu, že od návratu skupiny uplynuly tři týdny a VŽKG/S-odbor dodnes neobdržel od Vás ani tu nejmenší zprávu o obchodním stavu celé objednávky, považuji za nutné oznámit Vám, že dnem 22. 4. 1961 vydávám příkaz k zastavení všech konstrukčních prací pro válcovnu tlustých plechů Čína, jakož i pokyn ke stornování všech námi dosud vystavených objednávek interních i externích.“ [111] Technoexport obratem ředitele ujišťoval, že dodávka válcovny není nijak dotčena, brzy měly být dány přesné dodací lhůty, a proto nebylo nutno pozastavovat jednotlivé objednávky [112]. Odpověď Vítkovických železáren však byla zamítavá a zastavení

konstrukčních prací i nadále zůstávalo v platnosti, protože ani v měsíci květnu nebyly vyřešeny nejasnosti ohledně obchodní smlouvy a dodacích lhůt [113]. V červnu roku 1961 se stále situace kolem případného kontraktu nevyřešila i přes urgování ústředního ředitele Technoexportu J. Jonáše [114]. „V I. čtvrtletí t. r. (1961) byl v Pekingu čínskou stranou bez větších připomínek schválen po technické stránce námi vypracovaný nabídkový projekt. Z důvodů, o nichž nejsme informováni, nedošlo však k podepsání příslušného kontraktu. Přes několikeré urgencye u Vašeho náměstka s. Buzka nedostalo se nám dodnes z Vaší strany jednoznačného vyjádření, zda dojde k realizaci tohoto obchodního případu či nikoliv.“ [114] Vítkovice nadále žádaly, aby se situaci věnovala mimořádná pozornost, protože v případě, že by se konstrukční práce přece jen rozběhly, pravděpodobně by v letech 1963 a 1965 vytěžovaly kapacitu válcovacích zařízení ve vítkovickém závodě nejméně ze 40 procent. Musely by se proto na tuto eventualitu předem zařídit. Případné storno objednávky by se podle železáren mělo vyřešit co nejdříve, protože se již do projektu začalo investovat (vytvořeny byly již některé konstrukční plány, kotle apod.) [114].

3.3 Odvolání zakázek pro ČLR

Zrušení veškerého vzájemného obchodu Československa s Čínskou lidovou republikou vedení Vítkovických železáren a dalších národních podniků v ČSSR dle dostupných archivních materiálů zaskočilo. Náznaky, že se obchodní vztahy mezi ČSSR a ČLR nevyvíjejí dobře, se objevovaly již na jaře 1961, a to právě na příkladu zdržování podpisu závěrečné smlouvy ohledně válcovny tlustých plechů a odmítáním národních podniků podílet se na projektu. Ideologická roztržka mezi Sovětským svazem a ČLR zřejmě zasáhla odvětví zahraničního obchodu se zpožděním. I přesto vedení Vítkovických železáren nevědělo, jak v této situaci postupovat. Největší problémy nebylo náhlé zastavení výroby, ale administrativa spojená s proplácením již vyrobených průmyslových zakázek, které nemohly být odeslány, nebo byly odeslány do ČLR ještě před uvalením zákazu vzájemného obchodu. „Náš národní podnik je dodavatelem výrobků pro Čínskou lidovou republiku. Jedná se vesměs o dodávky zahrnované pod nepřímý vývoz. Podle pokynů nadřízených míst byly tyto dodávky i další výroba pro ně zastaveny.“ [115] Důsledky sítě (přechodné zastavení úředního nebo soudního řízení) zakázek nepřímého vývozu do Čínské lidové republiky byly nemalé. Celkový výpadek v hodnotách u rozpracovaných zakázek činil celkem 7 729 480 Kčs. Z této částky bylo objednateli (ČLR) vyfakturováno 4 287 400 Kčs jako naběhlé náklady včetně

rentability [116]. Z vítkovické strany se jednalo o sístaci zakázek kotlových těles pro tepelné elektrárny, potrubí a různé opracované výkovky. Situace se však nejvýrazněji dotkla projektovaného hutního kombinátu. Realizace plánu kombinátu byla ve vrcholném stádiu a stačil pouze konečný souhlas čínské strany a podepsání smlouvy. Se zákazem vývozu do ČLR veškeré plány na stavbu moderního hutního kombinátu padly. Vítkovické železářny se obávaly, že by mohl vzniknout problém v případě, že by se nepodařilo předat zakázky k vyfakturování, nebo by se vyskytl problém s proplácením z čínské strany. V takovém případě by se situace musela řešit v mezinárodním arbitrážním řízení [117]. Podle dostupných dokumentů však k tomuto kroku nebylo přistoupeno a veškeré pohledávky čínská strana uhradila. Již vyrobená průmyslová zařízení (kotlová tělesa), která se do ČLR nestihla zaslat před zákazem vzájemného obchodu, byla uskladněna ve Vítkovických železárnách a uvažovalo se o jejich využití buď v Československu, nebo o jejich exportu do spřátelených států [117]. V tuto chvíli se na dlouhou dobu ukončuje obchodní spolupráce Vítkovických železáren s Čínskou lidovou republikou. Obnovena byla až koncem 70. let ve spojitosti s čínskými ekonomickými reformami Deng Xiaopinga.

3.4 Aplikování poznatků z čínských hutních závodů

I přesto, že se vzájemné vztahy mezi Sovětským svazem a ČLR koncem 50. let začínají ochlazovat, v oblasti obchodu nebyl tento trend do poslední chvíle znát. Důkazem toho je četná komunikace Vítkovických železáren s čínskou stranou a prohlubování vzájemné technické spolupráce při vylepšování československých i čínských průmyslových podniků. V roce 1959 vypracovaly Vítkovické železářny výhledový plán výroby surového železa a oceli právě za použití poznatků z hutních závodů v ČLR. Skupina složená z inženýrů Vítkovických železáren posuzovala možnosti aplikace čínských zkušeností při dalším budování nových průmyslových objektů v Československu [118]. Případná aplikace v závodech Vítkovických železáren se podle výhledového plánu měla uskutečnit ve třetím pětiletém plánu. Při průzkumu techniků přímo v ČLR bylo zjištěno, že čínské závody dosahují mnohem větší koeficient využití vysokých pecí (o 39 % více než v Československu) při poklesu spotřeby koksu o 246 kg na 1 tunu surového železa [118]. Čínští technici při instalaci dokázali zvýšit využití nístějové plochy SM pecí o 31 procent, čímž zkrátili dobu potřebnou ke zkujňování železa. Podobné principy výroby a zušlechťování se odborníci rozhodli uplatnit i v ostravských vysokých pecích, aby došlo jak ke zlepšení koeficientu využití a ke snížení spotřeby

koksu. Zlepšení na úseku vysokopeční výroby se dalo za využití poznatků z ČLR dosáhnout několika způsoby. Jednalo se například o možnosti navýšení aglomerátu ve vsázce a zvýšení její basicity (zásaditosti), aby se do pece nemusel vsázet další dodatečný vápenec. Obohacením železné rudy před vsazením do pece, odstraněním veškerého prachu a zvýšením průměrné teploty větru v peci z 850 °C na 900 °C za současného použití automatických regulátorů vlhkosti mělo dojít ke kýženému zvýšení koeficientu využití pece. Dalším návrhem inženýrů v tomto ohledu bylo úplné nahrazení paliva pro vysoké pece. Do této chvíle se jako palivo využíval koks, který mohl být nahrazen plynným nebo tekutým palivem za současného použití kyslíku. Tím by se v pecích dosáhlo vyšších teplot za kratší dobu. Pece s tímto typem spalování se v šedesátých letech pomalu zaváděly v Sovětském svazu a Vítkovické železářny hodlaly tento trend následovat. Na úseku ocelářské výroby se s využitím poznatků z oceláren v ČLR uvažovalo o vylepšení žáruvzdorného materiálu SM pecí, a tím prodloužení jejich životnosti. Lepší výkon pecí měl být také dosažen zvýšením tepelného příkonu (za použití topných olejů a kyslíku) a zdokonalením surovinové základny pro SM pece [118]. V letech 1961-65 bylo v plánu uvést ve Vítkovicích do provozu dvě velkoprostorové vysoké pece, konvertorovou ocelárnu a další novou ocelárnu. Provozní poznatky, nejen z ČLR, byly použity právě v těchto nových objektech.

3.5 Čínské delegace ve VŽKG a propagace projektů pro ČLR

V polovině padesátých let, v době, kdy kvetla vzájemná obchodní spolupráce mezi Československem a ČLR, se v rámci plánování nových zakázek pro Čínu do Vítkovických železáren vydávalo množství čínských delegací. V letech 1956 až 1958 navštívilo vítkovický podnik celkem 60 čínských odborníků, techniků, či vládních vyslanců [31] [119] [120]. Dne 28. 1. 1956 si závody dokonce prohlédla významná postava politické sféry té doby, maršál Zhu De. Prohlídka vítkovických závodů byla součástí programu jeho návštěvy Československa [31]. Příjezd čínských delegací byl většinou spojen s jednáním o plánovaných dodávkách a prohlídkou jednotlivých závodů. Protože se z velké části jednalo o dodávky kotlů, či tepelných zařízení, navštěvovaly delegace či exkurze čínských akademiků příslušné kotelní závody, kde kontrolovali kvalitu výroby, materiálu a výsledného produktu. Tím si mohla být čínská strana jista, že jim Vítkovické železářny dodají výrobek požadovaných vlastností [119]. V roce 1958, kdy se intenzivně plánovala výstavba válcovny tlustých plechů, čínské exkurze navštěvovaly zejména areál vítkovické válcovny. Hosté měli možnost sledovat výrobu

v reálných podmínkách a následná zjištění či měření mohli aplikovat pro projekt válcovny v ČLR [120].

Protože byl projekt válcovny tlustých plechů pro ČLR v té době naprosto ojedinělý, plánovala se vytvořit nástěnná maketa hutního komplexu a funkční model úseku kvarta stolice a pēchovací stolice v měřítku 1:20 [121]. Model měl být mimo jiné vystaven na Brněnském veletrhu, ale bohužel se ho nepodařilo vyrobit včas. Funkční část úseku kvarta stolice, která měla být vyrobena v průběhu roku 1961 v Opavě [121], měla být dokonce schopná válcovat olověné vzorky plechu. Když se nepodařilo vyrobit model na veletrh, měly být maketa a funkční model využity jako učební pomůcka pro školy, učiliště a konstrukční ústavy. K realizaci tohoto projektu však nakonec nedošlo, domnívám se, že kvůli politické situaci. V československých médiích se začínala ČLR prezentovat negativně a nebylo proto vhodné na dřívější vzájemné přátelské vztahy upozorňovat.

Závěr

První dvě části této práce se zabývají přiblížením politické situace mezi Sovětským svazem a Čínskou lidovou republikou v padesátých letech minulého století a spoluprací Československa s ČLR v tomto období. Jednotlivé kapitoly přibližují možné příčiny vzniku čínsko-sovětské ideologické roztržky. Třetí část je již čistě zaměřena na předmět zkoumání této práce, a to historické pozadí obchodní spolupráce ČLR a Vítkovických železáren Klementa Gottwalda n. p. v období padesátých a počátkem šedesátých let. V práci byla využita nejen odborná literatura týkající se problematiky, ale především primární zdroje z archivů Vítkovických železáren a Ministerstva zahraničních věcí České republiky. Hlavní výzkumnou otázkou této práce bylo, jak změny v politické sféře koncem šedesátých let ovlivnily obchodní vztahy Vítkovických železáren Klementa Gottwalda n. p. s ČLR.

Po vzniku Čínské lidové republiky roku 1949 došlo ke změně v sortimentu zboží, které tento nový stát v Československu poptával. Z dříve žádaného železničního materiálu, který Vítkovické železářny dodávaly do Číny za druhé světové války, se čínská poptávka změnila na příslušenství k větším průmyslovým objektům. Jednalo se o příslušenství pro tepelné elektrárny a průmyslové objekty jako byly železářny, ocelárny a válcovny. Vítkovické železářny Klementa Gottwalda n. p. dodávaly v padesátých letech do ČLR převážně kotlová tělesa, parní turbíny, jednotlivé vysoké pece, či válcovací stolice. Tato změna byla dána novou politikou ČLR, která se od svého vzniku zaměřovala na budování těžkého průmyslu a obecného rozvoje hospodářství. Pro nové čínské průmyslové podniky bylo nutné vybudovat dostatečné množství objektů schopných produkovat elektrickou energii. Rozmach vzájemné spolupráce Vítkovických železáren s ČLR v padesátých letech mimo jiné také dokazují četné čínské delegace ve vítkovickém podniku. V letech 1956 až 1958 navštívilo podnik celkem 60 čínských odborníků, techniků a vládních vyslanců. Nejvýznamnějším hostem ve Vítkovických železárnách byl velitel Čínské lidové osvobozené armády generál Zhu De. Od roku 1949 se pomalu navyšoval objem vyváženého zboží, do ČLR bylo Vítkovickými železářnami dodáno nejméně 14 tepelných kotlů a další příslušenství. Rozvíjí se také spolupráce Československa na nových projektech v ČLR. Největším z nich měla být vzájemná spolupráce na výstavbě moderního hutního kombinátu Hunan. Součástí kombinátu kromě vysokopecního úseku a úseku ocelárny byla také válcovna tlustých plechů. Právě zprávy z obchodních jednání vítkovických zástupců v ČLR o problematice

výstavby válcovny tlustých plechů jsou cenným zdrojem informací přibližující situaci tehdejší doby. Nachází se v nich zmínky o důležitých událostech, které významně ovlivnily další politický vývoj v ČLR. Archivní dokumenty zmiňují realizaci a dopady politiky Velkého skoku vpřed a další politické kampaně, jako byla například kampaň proti čtyřem škůdcům. Koncem padesátých let se vzájemné obchodní vztahy Československa s ČLR začínají ochlazovat v návaznosti na změnu vztahů mezi Sovětským svazem a ČLR, která byla způsobena ideologickými neshodami. Ideologická roztržka mezi těmito státy se vyhrotila v roce 1960, kdy vedení Sovětského svazu odvolalo své techniky doposud působící na území ČLR. Sovětský svaz také zastavil veškerou technologickou pomoc, kterou ČLR doposud poskytoval. Tato skutečnost se dotkla také vzájemné obchodní spolupráce Vítkovických železáren Klementa Gottwalda s ČLR, avšak s přibližně ročním zpožděním. Pokyn pro sistaci všech obchodních zakázek pro ČLR byl vydán až v létě roku 1961 a týkal se nejenom vítkovického podniku, nýbrž všech československých závodů. Ideologická roztržka mezi Sovětským svazem a ČLR proto výrazně zasáhla i do spolupráce ČLR s Vítkovickými železárnami. Byla ukončena veškerá spolupráce, výroba průmyslového zboží a plánování hutního kombinátu Hunan, což se odrazilo v ušlém zisku Vítkovických železáren v celkové hodnotě přes 4 miliony Kčs. Ideologická roztržka mezi Sovětským svazem a ČLR se skutečně, i když se zpožděním, negativně odrazila i na vzájemné spolupráci Vítkovických železáren Klementa Gottwalda n. p. s ČLR.

Resumé

This diploma thesis consists of three parts. The first two parts of this work deal with the approach of the political situation between the Soviet Union and the People's Republic of China (PRC) in the 1950s and the cooperation between Czechoslovakia and PRC in this period. The third part focuses on the historical background of business cooperation between the PRC and Klement Gottwald's Vítkovice Ironworks between the years 1949 and 1962. The sources cited in the thesis come mostly from the archives of Vítkovice Ironworks, the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic, and from other relevant literature. The main research question of this thesis is how changes in the political sphere at the end of the 1960s affected the business relations between the PRC and Klement Gottwald's Vítkovice Ironworks.

After the foundation of the PRC in 1949, Vítkovice Ironworks recorded a shift in the demanded commodities from railway materials requested during the Second World War to accessories for larger industrial facilities. Among them were devices for thermal power plants and industrial facilities such as ironworks, steelworks and rolling mills. In the 1950s, Vítkovice Ironworks mainly supplied boiler bodies, steam turbines, individual blast furnaces or rolling mills to the PRC. This change was due to the PRC's new policy, which focused on the development of heavy industry and the need for facilities capable of producing electricity. The expansion of cooperation between Vítkovice Ironworks and the PRC in the 1950s is also documented by numerous Chinese delegations in the Vítkovice Ironworks. Between 1956 and 1958, a total of 60 Chinese experts, technicians and government envoys visited the company. The most important guest in the Vítkovice Ironworks was the commander of the Chinese People's Liberation Army, General Zhu De. Since 1949, the volume of exported goods has been slowly increasing; at least 14 heat boilers and other accessories have been delivered to the PRC by Vítkovice Ironworks. The cooperation on new projects in the PRC is also developing. The most ambitious of those was supposed to be cooperation on the construction of a modern Hunan metallurgical plant. In addition to the blast furnace section and the steelworks section, the plant also included a rolling mill. The reports from the business meetings of the representatives of Vítkovice in the PRC regarding the construction of a rolling mill provide valuable insight into the situation at that time. The documents mention the implementation and impact of the Great Leap Forward policy and other political campaigns, such as the Four Pests Campaign. At the end of the 1950s,

Czechoslovakia's mutual trade relations with the PRC began to cool down following the change in relations between the Soviet Union and the PRC, which was caused by ideological disagreements. The ideological rift between these countries escalated in 1960 when the leadership of the Soviet Union withdrew its technical experts still operating in the PRC and stopped all technological assistance. This change also affected the business cooperation between Vítkovice Ironworks and the PRC, but with a delay of approximately one year. Cancellation of all trade for the PRC was not issued until the summer of 1961. The ideological rift between the Soviet Union and the PRC therefore significantly affected the PRC's cooperation with the Vítkovice Ironworks. All cooperation, production of industrial goods and planning of the Hunan metallurgical plant were terminated, which was reflected in the lost profit of Vítkovice Ironworks in the total value of over CSK 4 million. The ideological rift between the Soviet Union and the PRC, although with a delay, also had a negative effect on the cooperation between Vítkovice Ironworks and the PRC.

Zdroje

A MZV Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky

A VŽ Archiv Vítkovických železáren

[1] *On the People's Democratic Dictatorships* [online]. [cit. 2020-01-29]. Dostupné z: https://www.marxists.org/reference/archive/mao/selected-works/volume-4/mswv4_65.html (anglicky)

[2] TRHLÍK, Zdeněk. *Československo-čínské vztahy*. III. část, Přílohy. Editor Ján PUDLÁK. Praha: [s.n.], 1985, vii, [262] s., Telegram ústředního výboru Komunistické strany Československa ústřednímu výboru Komunistické strany Číny (23. září 1949)

[3] BAKEŠOVÁ, Ivana, Ondřej KUČERA a Martin LAVIČKA. *Dějiny Čínské lidové republiky (1949-2018)*. Praha: NLN, 2019. ISBN 978-80-7422-596-3., s. 346

[4] SKŘIVAN, Aleš. *Československý vývoz do Číny 1918-1992*. Praha: Scriptorium, 2009. ISBN 978-80-87271-12-4., s. 195

[5] Ibid., s.190

[6] Ibid., s. 192

[7] Ibid., s. 198-199

[8] Ibid., s. 200

[9] A MZV, Praha, fond TO-O, 1945-1959, 5, Čína, 17. 6. 1952

[10] A MZV Praha, fond TO-O, 1945-1959, 5, Čína, 7. 12. 1953

[11] TRHLÍK, Zdeněk. *Československo-čínské vztahy*. III. část, Přílohy. Editor Ján PUDLÁK. Praha: [s.n.], 1985, vii, [262] s., Ujednání o telekomunikačních stycích mezi Československem a ČLR (6.5.1952)

[12] A MZV Praha, fond TO-O, 1945-1959, 3, Čína, 28. 5. 1952

[13] A MZV Praha, fond TO-O, 1945-1959, 3, Čína, 22. 7. 1952

[14] A MZV Praha, fond TO-O, 1945-1959, 7, Čína, 2. 1. 1953

[15] SKŘIVAN, Aleš. *Československý vývoz do Číny 1918-1992*. Praha: Scriptorium, 2009. ISBN 978-80-87271-12-4., s. 243

- [16] SKRIVAN, Ales. Czechoslovak Economic Relations with the People's Republic of China during the Ideological Schism from 1960 to 1979: A Study from the Czechoslovak Point of View. *ARCHIV ORIENTALNI* [online]. 2011, **79**(3), 313-330 [cit. 2020-02-13]. ISSN 00448699. (anglicky)
- [17] SKRIVAN, Aleš. *Československý vývoz do Číny 1918-1992*. Praha: Scriptorium, 2009. ISBN 978-80-87271-12-4., s. 240
- [18] A MZV Praha, fond TO-O, 1945-1959, 3, Čína, 20. 5. 1954
- [19] A MZV Praha, fond TO-O, 1945-1959, 5, Čína, Dohoda o výměně zboží na rok 1955
- [20] A MZV Praha, fond TO-O, 1945-1959, 6, Čína, 1. 2. 1955
- [21] BAKEŠOVÁ, Ivana. *Čína ve XX. století*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003, **díl 2.**, 218 s. Učebnice. ISBN 80-244-0611-X., s. 13
- [22] SKRIVAN, Aleš. *Československý vývoz do Číny 1918-1992*. Praha: Scriptorium, 2009. ISBN 978-80-87271-12-4., str. 237
- [23] BAKEŠOVÁ, Ivana, Ondřej KUČERA a Martin LAVIČKA. *Dějiny Čínské lidové republiky (1949-2018)*. Praha: NLN, 2019. ISBN 978-80-7422-596-3., s. 321
- [24] A MZV Praha, fond TO-O, 1945-1959, karton 6, Čína, 16. 12. 1958
- [25] BAKEŠOVÁ, Ivana, Ondřej KUČERA a Martin LAVIČKA. *Dějiny Čínské lidové republiky (1949-2018)*. Praha: NLN, 2019. ISBN 978-80-7422-596-3., s. 349
- [26] TRHLÍK, Zdeněk. *Československo-čínské vztahy*. III. část, Přílohy. Editor Ján PUDLÁK. Praha: [s.n.], 1985, vii, [262] s., Prohlášení ústředního výboru, Rudé právo, 20. 7. 1963
- [27] ČÁP, Václav a Jana BONDYOVÁ. *Historická statistická ročenka ČSSR*. Praha: SNTL, 1985.s. 322-323
- [28] BAKEŠOVÁ, Ivana, Ondřej KUČERA a Martin LAVIČKA. *Dějiny Čínské lidové republiky (1949-2018)*. Praha: NLN, 2019. ISBN 978-80-7422-596-3., s. 322
- [29] Ibid., s. 323-324

- [30] SUCHÁ, Hana. *Armádní umělecký soubor Víta Nejedlého v Čínské lidové republice v roce 1952*. Olomouc, 2011. bakalářská práce (Bc.). UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Filozofická fakulta
- [31] A VŽ, V 54-63 IV – obchod, karton 15, Hlášení návštěv zahraničních partnerů ve VŽ, 1956
- [32] BAKEŠOVÁ, Ivana, Ondřej KUČERA a Martin LAVIČKA. *Dějiny Čínské lidové republiky (1949-2018)*. Praha: NLN, 2019. ISBN 978-80-7422-596-3., s. 325
- [33] SHAPIRO, Judith. *Mao's War Against Nature: Politics and the Environment in Revolutionary China*. [s.l.]: Cambridge University Press, 2001. 304 s. ISBN 9780521786805. s. 86-89. (anglicky)
- [34] A MZV Praha, fond TO-O, 1945-1959, karton 4, Čína, 2. 5. 1958
- [35] CHEN, Jian. *Mao's China and the Cold war*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, [2001], x, 400 s. The new cold war history. ISBN 978-0-8078-4932-3. (anglicky), s. 50
- [36] BAKEŠOVÁ, Ivana, Ondřej KUČERA a Martin LAVIČKA. *Dějiny Čínské lidové republiky (1949-2018)*. Praha: NLN, 2019. ISBN 978-80-7422-596-3., s. 56
- [37] FLOYD, David. *The Sino-Soviet conflict: its origins and implications*. London: The Royal Institute of International Affairs, 1963, 33 s. (anglicky), s. 7-8
- [38] JONES, Polly, ed. *The Dilemmas of De-Stalinization: Negotiating Cultural and Social Change in the Khrushchev Era*. United Kingdom: Routledge, 2005. ISBN 9780415545884. (anglicky)
- [39] BAKEŠOVÁ, Ivana, Ondřej KUČERA a Martin LAVIČKA. *Dějiny Čínské lidové republiky (1949-2018)*. Praha: NLN, 2019. ISBN 978-80-7422-596-3., s. 67
- [40] MASTNÝ, Vojtěch. *Studená válka a sovětský pocit nejistoty 1947-53*. Praha: Aurora, 2001. ISBN 978-80-7299-049-8.
- [41] BAKEŠOVÁ, Ivana, Ondřej KUČERA a Martin LAVIČKA. *Dějiny Čínské lidové republiky (1949-2018)*. Praha: NLN, 2019. ISBN 978-80-7422-596-3., s. 66

- [42] CHEN, Jian. *Mao's China and the Cold war*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, [2001], x, 400 s. The new cold war history. ISBN 978-0-8078-4932-3. (anglicky), s. 55
- [43] Ibid., s. 56
- [44] BAKEŠOVÁ, Ivana, Ondřej KUČERA a Martin LAVIČKA. *Dějiny Čínské lidové republiky (1949-2018)*. Praha: NLN, 2019. ISBN 978-80-7422-596-3., s. 68
- [45] Ibid., s. 368
- [46] CHEN, Jian. *Mao's China and the Cold war*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, [2001], x, 400 s. The new cold war history. ISBN 978-0-8078-4932-3. (anglicky), s. 61
- [47] STUECK, William. *The Korean war: an international history*. Princeton: Princeton University Press, 1995, xii, 484 s. ISBN 0691037671. (anglicky)
- [48] BAKEŠOVÁ, Ivana, Ondřej KUČERA a Martin LAVIČKA. *Dějiny Čínské lidové republiky (1949-2018)*. Praha: NLN, 2019. ISBN 978-80-7422-596-3., s.82
- [49] *On Khrushchov's Phoney Communism and Its Historical Lessons for the World: Comment on the Open Letter of the Central Committee of the CPSU (IX)* [online]. [cit. 2020-02-03].
Dostupné z: <https://www.marxists.org/reference/archive/mao/works/1964/phnycom.htm> (anglicky)
- [50] FLOYD, David. *The Sino-Soviet conflict: its origins and implications*. London: The Royal Institute of International Affairs, 1963, 33 s. (anglicky), s. 10
- [51] *Speech to 20th Congress of the C.P.S.U.* [online]. [cit. 2020-01-29]. Dostupné z: <https://www.marxists.org/archive/khrushchev/1956/02/24.htm> (anglicky)
- [52] BAKEŠOVÁ, Ivana, Ondřej KUČERA a Martin LAVIČKA. *Dějiny Čínské lidové republiky (1949-2018)*. Praha: NLN, 2019. ISBN 978-80-7422-596-3., s. 85
- [53] CROITOR, Mihai. The beginning of the Sino-Soviet Split: two different approaches. *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Historia* [online]. 2017, **62**(2), 60-70 [cit. 2020-02-13]. DOI: 10.24193/subbhst.2017.2.05. ISSN 12200492. (anglicky)

- [54] *On the Historical Experience of the Dictatorship of the Proletariat* [online]. [cit. 2020-01-29]. Dostupné z: <https://www.marxists.org/history/international/comintern/sino-soviet-split/cpc/hedp.htm> (anglicky)
- [55] CHEN, Jian. *Mao's China and the Cold war*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, [2001], x, 400 s. The new cold war history. ISBN 978-0-8078-4932-3. (anglicky), s. 70
- [56] ZHISUI, Li. *Soukromý život předsedy Maa*. Přeložil Jitka EBENOVÁ. Praha: ETC Publishing, 1996. Galerie – osobnosti, jak je neznáme. ISBN 80-901792-7-4., s. 94
- [57] CHEN, Jian. *Mao's China and the Cold war*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, [2001], x, 400 s. The new cold war history. ISBN 978-0-8078-4932-3. (anglicky), s.145
- [58] Ibid., s. 147
- [59] FLOYD, David. *The Sino-Soviet conflict: its origins and implications*. London: The Royal Institute of International Affairs, 1963, 33 s. (anglicky), s. 13
- [60] CHEN, Jian. *Mao's China and the Cold war*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, [2001], x, 400 s. The new cold war history. ISBN 978-0-8078-4932-3. (anglicky), s. 155
- [61] Ibid., s. 159
- [62] *More on the Historical Experience of the Dictatorship of the Proletariat* [online]. [cit. 2020-01-29]. Dostupné z: <https://www.marxists.org/history/international/comintern/sino-soviet-split/cpc/mhedp.htm> (anglicky)
- [63] BAKEŠOVÁ, Ivana, Ondřej KUČERA a Martin LAVIČKA. *Dějiny Čínské lidové republiky (1949-2018)*. Praha: NLN, 2019. ISBN 978-80-7422-596-3., s. 94
- [64] CHEN, Jian. *Mao's China and the Cold war*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, [2001], x, 400 s. The new cold war history. ISBN 978-0-8078-4932-3. (anglicky), s. 77-78
- [65] Ibid., s. 80

- [66] FLOYD, David. *The Sino-Soviet conflict: its origins and implications*. London: The Royal Institute of International Affairs, 1963, 33 s. (anglicky), s. 19
- [67] CHEN, Jian. *Mao's China and the Cold war*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, [2001], x, 400 s. The new cold war history. ISBN 978-0-8078-4932-3. (anglicky), s. 83
- [68] FLOYD, David. *The Sino-Soviet conflict: its origins and implications*. London: The Royal Institute of International Affairs, 1963, 33 s. (anglicky), s. 23
- [69] LI, Mingjiang. Ideological dilemma: Mao's China and the Sino-Soviet split, 1962-63. *Cold War History* [online]. 2011, **11**(3), 387-419 [cit. 2020-02-13]. DOI: 10.1080/14682745.2010.498822. ISSN 14682745.
- [70] The Impact of the Sino-Soviet Dispute on Eastern Europe. In: ELLISON, Herbert J. *The Sino-Soviet Conflict A Global Perspective*. Second printing. United States of America: University of Washington Press, 1982, s. 268-294. ISBN 0-295-95873-1., s. 277
- [71] Ibid., s. 275-277
- [72] Historie, 1945 Vítkovice S.P. *Vítkovice Machinery Group* [online]. [cit. 2020-02-24]. Dostupné z: <http://www.vitkovice.cz/historie>
- [73] *Nomen Omen* [televizní pořad]. Jak se měnila jména ulic, náměstí, škol i celých měst; Archiv České televize. [cit. 2020-03-18]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10116288585-archiv-ct24/215411058210015/video/393576>
- [74] CHLEBOUNOVÁ, Magdaléna. *Obchodní vztahy Vítkovických železáren a jejich právních nástupců s Čínou v období 1932-1942*. Olomouc, 2018. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Vedoucí práce Mgr. Ondřej Kučera.
- [75] A MZV Praha, fond TO-O, 1945-1959, karton 3, Čína, 16. 8. 1950
- [76] A VŽ, V 46-54 I. Inv. j. 517- Vymáhání pohledávek VŽKG n. p. (VHHT) proti čínským dlužníkům 1951-1954 (-1964), Ev, j. 100, 4. 4. 1951
- [77] A MZV Praha, fond TO-O, 1945-1959, karton 3, Čína, 23. 4. 1951

- [78] A VŽ, V 46-54 I. Inv. j. 517- Vymáhání pohledávek VŽKG n. p. (VHHT) proti čínským dlužníkům 1951-1954 (-1964), Ev. j. 100, 17. 6. 1958
- [79] A VŽ, V 54-63 IV obchod, Energetické dodávky do ČLR, Údaje o elektrárnách v ČLR, Podmínky pro vývoz investičních celků 1957; 10, 18. 11. 1955
- [80] O společnosti. *Technoexport, a.s.* [online]. [cit. 2020-03-27]. Dostupné z: <http://www.technoexport.cz/>
- [81] A VŽ, V 54-63 IV obchod, Energetické dodávky do ČLR, Údaje o elektrárnách v ČLR... 1957; 10, 30. 4. 1957
- [82] A VŽ, V 54-63 IV obchod, Energetické dodávky do ČLR, Údaje o elektrárnách v ČLR, Podmínky pro vývoz investičních celků 1957; 10, 8. 1. 1957
- [83] A VŽ, V 54-63; Skup. I. 1m inv. č. 224 Děkovný dopis vedení elektrárny Wangting v Číně ... 1959, ev. jed. 40
- [84] 望亭发电厂 [online]. [cit. 2020-03-22]. Dostupné z: <https://baike.baidu.com/item/%E6%9C%9B%E4%BA%AD%E5%8F%91%E7%94%B5%E5%8E%82/3418706?fr=aladdin>
- [85] A VŽ, V54-63 Skup. I., inv. č. 142, Zpráva z cesty do Číny ve věci výstavby kombinátu 1956, ev. jed. 33, 5. 6. 1956-11. 8. 1956
- [86] HLUCHÝ, Miroslav. *Strojírenská technologie*. 3. nezm. vyd. Praha: SNTL – Nakladatelství technické literatury, 1975, 343 s., s. 161
- [87] Ibid., s. 56
- [88] Ibid., s. 58
- [89] O nás. *Hutní projekt Ostrava a.s.* [online]. [cit. 2020-03-31]. Dostupné z: <https://hutniprojekt.cz/#onas>
- [90] A VŽ, V 54-63- výroba, Hutní kombinát "HUNAN" Čína 1956; 22, 3. 9. 1956
- [91] A VŽ, V 54-63- výroba, Hutní kombinát "HUNAN" Čína 1956; 22, Porada HP 2 dne 27. 4. 1956
- [92] A VŽ, V 54-63- výroba, Hutní kombinát "HUNAN" Čína 1956; 22, 15. 5. 1956

- [93] HLUCHÝ, Miroslav. *Strojírenská technologie*. 3. nezm. vyd. Praha: SNTL – Nakladatelství technické literatury, 1975, 343 s., s.119
- [94] Jak se vyrábí a zpracovává ocel. *Ocelářská unie* [online]. 12.10.2018 [cit. 2020-03-31]. Dostupné z: <https://www.ocelarskaunie.cz/jak-se-vyrabi-a-zpracovava-ocel/>
- [95] Vozové žíhací pece. *E-Therm technologická zařízení* [online]. [cit. 2020-03-31]. Dostupné z: <https://www.ethermtz.cz/vyrobky/vozove-zihaci-pece/>
- [96] A VŽ, V 54-63- výroba, Válcovna tlustých plechů Čína... 1960-1961; 23, 5. 7. 1960
- [97] A VŽ, V 54-63- výroba, Válcovna tlustých plechů Čína... 1960-1961; 23, 8. 11. 1960
- [98] A VŽ, V 54-63- výroba, Válcovna tlustých plechů Čína... 1960-1961; 23, 20. 10. 1960
- [99] A VŽ, V 54-63- výroba, Válcovna tlustých plechů Čína... 1960-1961; 23, 10. 1. 1961
- [100] DAHLSTROM, Frank P. *Seal for rolling mills bearings*. 1932. USA. 645 450. Uděleno 4.8.1936. Zapsáno 2. 12. 1932.
- [101] A VŽ, V 54-63- výroba, Válcovna tlustých plechů Čína... 1960-1961; 23, 22. 1. 1961
- [102] A VŽ, V 54-63- výroba, Válcovna tlustých plechů Čína... 1960-1961; 23, 5. 1. 1961
- [103] A VŽ, V 54-63- výroba, Válcovna tlustých plechů Čína... 1960-1961; 23, 16. 1. 1961
- [104] A VŽ, V 54-63- výroba, Válcovna tlustých plechů Čína... 1960-1961; 23, 3. 2. 1961
- [105] A VŽ, V 54-63- výroba, Válcovna tlustých plechů Čína... 1960-1961; 23, 13. 2. 1961
- [106] A VŽ, V 54-63- výroba, Válcovna tlustých plechů Čína... 1960-1961; 23, 20. 1. 1961
- [107] A VŽ, V 54-63- výroba, Válcovna tlustých plechů Čína... 1960-1961; 23, 9. 3. 1961
- [108] A VŽ, V 54-63- výroba, Válcovna tlustých plechů Čína... 1960-1961; 23, 15. 3. 1961

- [109] *Katalog kuželíkových ložisek Timken*. The Timken Company, 2012, [online]. [cit. 2020-03-25]. Dostupné z: <http://www.vkloziska.cz/katalogy-timken>
- [110] A VŽ, V 54-63- výroba, Válcovna tlustých plechů Čína... 1960-1961; 23, 17. 4. 1961
- [111] A VŽ, V 54-63- výroba, Válcovna tlustých plechů Čína... 1960-1961; 23, 20. 4. 1961
- [112] A VŽ, V 54-63- výroba, Válcovna tlustých plechů Čína... 1960-1961; 23, 22. 4. 1961
- [113] A VŽ, V 54-63- výroba, Válcovna tlustých plechů Čína... 1960-1961; 23, 4. 5. 1961
- [114] A VŽ, V54-63 IV obchod, Sistování zakázek pro Čínu 1961; 6, 12. 6. 1960
- [115] A VŽ, V54-63 IV obchod, Sistování zakázek pro Čínu 1961; 6, 19. 10. 1961
- [116] A VŽ, V54-63 IV obchod, Sistování zakázek pro Čínu 1961; 6, 27. 9. 1961
- [117] A VŽ, V54-63 IV obchod, Sistování zakázek pro Čínu 1961; 6, 21. 9. 1961
- [118] A VŽ, V 54-63- výroba, Výhledový plán výroby surového železa a oceli při použití poznatků z hutních závod v ČLR 1959; 44, 12. 1. 1959
- [119] A VŽ, V 54-63 IV obchod, Hlášení návštěv zahraničních partnerů ve VŽ 1956-1958; 15, 1957)
- [120] A VŽ, V 54-63 IV obchod, Hlášení návštěv zahraničních partnerů ve VŽ 1956-1958; 15, 1958
- [121] A VŽ, V 54-63- výroba, Válcovna tlustých plechů Čína... 1960-1961; 23, 25.5.1961

Zdroje k obrázkům

Obr. č. 1. Joint Economic Committee. *People's Republic of China: An Economic Assessment* [online]. U.S. Government Printing Office, 1972 [cit. 2020-03-22]. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=OQWX48TXPNAC&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>